ՄԱՍԻՍ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

34ՐԴ ՏԱՐԻ 1885 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 30 ԹԻՒ 3798

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ, ՇԱԲԱԹ 30 ՆՈՅԵՄԲԵՐ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԿՐԿՆԱՄՈՒՍՆՈՒԹԻՒՆ ԿԻՊՐՈՍԷՆ ԶՄԻՒՌՆԻԱ

Չետեւեալն կա՛մ սուտ է կա՛մ իրաւ ։

Եթէ սուտ է ուրախութեամբ պիտի հըրատարակենք հերքումն, որոյ միշտ կ'սպասենք ։

Իսկ եթէ իրաւ է, թող մեր ընթերցողք ալ զգան այն արդար ցասումն զոր մեք ըզգացինք Վարչութեանս ուղղեալ Պ. Յ. Յ. . . . ինամակին ընթերցմամբ (*) ։

Ամեն պարագայի մէջ ախորժելի ընթերցում մ'է, ինչու որ իրական նորավէպի մը կերպարանքն ունի ։

Պատմութեան հերոսն է Ար. Ար. անուն անձ մը 38 - 40 տարեկան որ 1881 յունվար 19 ին ամուսնացաւ Կիպրոսի մէջ Թիւթիւնճի Կ . . . ի Մ . . . . անուն այրւոյն հետ, հրամանաւ Մալկարացի Արժ. Զաքարիա վրդ. Եղիաեանի ։

Մի քանի ամսոց մէջ, մեղրալուսին կամ մեղրարեգակ, ամենայն ինչ աւարտեալ էր ։ Եւ այնքան աւարտեալ որ Պ. Ար., լիովին տրամադիր նոր ամուսնութիւն մը կնքելով այդ գեղեցիկ օրերը վերանորոգելու՝ պատշաճ դատեց Կիպրոս կղզիացեալ թողուլ իւր կինն եւ խաղաղ գնաց ի Զմիւռնիա ։

Շահաւոր պատճառներ չէին պակսեր իրեն այս յուսաւէտ ճանբորդութեանն համոզիչ եւ մեկնիչ փաստեր ներկայելու ։

Արդարեւ կնոջը տունը վաճառել, այդ գումարն առեւտրական գործերու մէջ շահեցնելու համար ապրանք գնել եւ ապրանք գնելու համար ճամբորդել բաւական զօրաւոր պատրուակներ էին, որք նորապսակ կինն անխնամ վիճակի մէջ թողլու արդիւնքն ունեցան ։

Բայց ահա անցեալները Կիպրոսի Թաղ. Խորհուրդն լուր կ'առնու թէ Պ. Ար. կրկին ամուսնացած է Զմիւռնիոյ մէջ ։ Անմիջապէս գիր կ'ուղղէ առ Գեր. Մելքիսեդեկ Սրբազան վաւերական տեղեկութիւն ստանալու համար ։ Նորին Սրբազնութիւնն կը քննէ եւ կ'ստուգէ թէ արդարեւ ի Պալըքէսէր այդ ամուսնութիւնն տեղի ունեցած է հըրամանաւ Սափրիչեան Գեր. Տիմոթէոս Եպիսկոպոսի ։

Ինչպէ՞ս կ'ըլլայ որ առանց տեղւոյն Առաջնորդին տեղեկութեան այսպիսի կրկնամուսնութիւն մը կը կատարուի եւ ինչպէ՞ս կ'ըլլայ որ Եպիսկոպոս մը առանց օրինաւոր քննութեան հրաման կուտայ որ ամուսնացեալ մը կրկին ամուսնանայ ։

Շարունակելով նամակին ընթերցումն, ալ աւելի մեծ հարցումներ ընելու կ'ստիպուինք ։

Ինչպէ՞ս կ'ըլլայ որ թուականէս վեց ամիս առաջ Կիպրոսի Թաղ. Խորհուրդն գիր կ'ուղղէ առ Կրօնական Ժողովն, գրութեան կցելով Մելքիսեդեկ Սրբազանի պատասխանագրոյն պատճէնն, նկարագրելով լքեալ կնոջ կարօտ վիճակն, եւ պատասխան չստանար, կ'երկրորդէ, կ'երրորդէ աղերսագրերն, բայց ի զո՜ւր ։

Մեք բնաւ չենք ուզեր Պատկ. Կրօնական

(*) Տե՛ս «Արեւելք» այս աւուր ։

ժողովոյ անտարբերութիւն կամ պարտազանցութիւն ենթադրել, բայց դէպքերը ինքնին կուգան յայտնել կղերականաց ոմանց կողմանէ այնպիսի զեղծումներ զորս անտես առնել եւ սքօղել ջանալն պարտազանցութիւն է։ Վերջին շրջաբերականներու առթիւ երբ խստիւ կը քննադատէինք Կրօնական ժողովն, կ՚ըսէինք այն ատեն թէ ժողովական Հարք շատ նիւթեր ունին իրենց նիստերն օգտակար կերպիւ կատարելու։ Ահա՛ այսօր դիպուածական թղթակից մը կուգայ մեզ յայտնել այնպիսի դէպք մը որ ըստ նորա յայտարարութեան անլուծելի եւ մինչեւ իսկ անլսելի մնացած է յատենի Կրօնական ժողովոյ։

Կը կրկնենք ինչ որ ըսինք յօդուածիս սկիզբն։

Կա՛մ ստոյգ է այս պատմութիւն և կա՛մ սուտ։

Եթէ սուտ է մեր պարտքն է հրապարակաւ ծանուցանել ինչ հերքում որ մեզ ուղղուի։

Իսկ եթէ դժբախտաբար ստոյգ է՝ ցաւօք սրտի կը հաստատենք թէ մեր ազգին մէջ կրօնական կապերու թոյլ վիճակն միայն Կղերին յանցանաց արդիւնք է։

ԸՆԿԵՐԱՅԻՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐ

ՊԵՐՃԱԽՕՍ ՀԱՅ ՔԱՐՈԶԻՉ ՄԸ

Ի ՖԻԼԱՏԷԼՖԻԱ

ՆԻՒ-ԵՈՐՔ, 22 Հոկտ. 1885

Պատ. Մանկասար Մ. Մանկասարեան, երիտասարդ Հայ քարոզիչն, որ երեք տարիէ հետէ հովիւ էր Ֆիլատէլֆիոյ մէջ Երիցական եկեղեցւոյ մը եւ նշանաւոր հանդիսացած էր իւր ազատական գաղափարներով եւ ճարտարախօսութեամբ, ներկայ ամսոյ առաջին կիւրակէ երեկոյին հրապարակաւ մերժեց եւ ազդու կերպով հերքեց Կալուինի գլխաւոր վարդապետութիւններէն ոմանս, առաջի խուռն բազմութեան եռանդուն ունկնդրաց, եւ հնազանդելով իւր խղճին՝ քաջութեամբ խզեց կապերն որ զինքը կը կաշկանդէին Երիցական եկեղեցւոյ մէջ։ Ազատամիտ Հայ քարոզիչն այնուհետեւ կազմեց Անկախ Քրիստոնէական եկեղեցի մը, եւ հիմա կը քարոզէ սրահի մը մէջ, ուր հազարաւորք կ՚երթան ունկնդիր ըլլալ Հայ երիտասարդին ընտիր քարոզներուն։ Ֆիլատէլֆիոյ եւ նոյն իսկ Նիւ-Եորքի լրագիրք գովեստով կը խօսին Հայ քարոզչին ճարտարախօսութեան վրայ, եւ առաջիններէն ոմանք ամէն երկուշաբթի առաւօտ կը հրատարակեն անոր կիրակնօրեայ քարոզներուն բովանդակութիւնն, եւ քարոզներէն ոմանք իբրեւ առանձին տետրակ հրատարակուելով կ՚ընթերցուին բազմաթիւ լուսամիտ Ամերիկացիներէ, որ կը սքանչանան Հայուն ընտիր գաղափարներուն, ազատական ոգւոյն և պերճախօսութեան վրայ։ Անցեալ կիրակի մեծ սրահն՝ որուն մէջ կը քարոզէ այժմ Անկախ Քրիստոնէական եկեղեցւոյ հովիւն՝ լի էր այնպէս որ շատեր նստելու տեղ չգտնելով ոտքի վրայ մնացին աւելի քան մէկ ժամ, եւ քանիցս եռանդագին ծափահարութիւններով ցուցուցին իրենց հաւանութիւնն եւ սքանչացումը։ Պատ. Մանկասարեանի, ինչպէս նաեւ ուրիշ երեւելի քարոզիչներու, նպատակն է Ամերիկայի մէջ քակել հաւատալեաց ցանկապատերն որ Քրիստոնէական տարբեր յարանուանութիւններ կ՚անջատեն իրարմէ, եւ լաւագոյն փաստերու արժանի եռանդը վատնել կուտան յարանուանական գձուձ շահերու եւ վարդապետական մութ եւ գործնական օգուտէ զուրկ խնդիրներու պաշտպանութեան։

Պատ. Մանկասարեան ազդու կերպով կը բացատրէ այն քարոզին մէջ զոր վերջին անգամ տուաւ Երիցական եկեղեցին՝ թէ ի՛նչ պատճառներ կը հարկադրէին զինքը թողուլ այն եկեղեցին եւ անոր դաւանանքը։ «Դադրած եմ», կ՚ըսէ պերճախօս Հայ բեմբասացը, «դադրած եմ կալուինական մ՚ըլլալէ։ Այս երեկոյ կուգամ ծանուցանել ձեզ թէ երկիւղի եւ տարակուսի մէջտեղ երկար ատեն երերածուփ տատանեցայ, բայց վերջապէս Աստուած տուաւ ինձ քաջութիւն յայտարարելու թէ չեմ այլ եւս հաւատացող Կալուինի անգութ վարդապետութեանց։ Ազատութեան ժամն հասաւ, եւ այս քարոզով կը կտրիմ ես վան ազա-

տուլթեան եւ անկեղծութեան ի բեմի: Այս վայրկեանէս վար կ՚առնում յարանուանական դրօշս, եւ ի բաց կը նետեմ ինէ սոնակապերս: Ոտիցս մատուըներուն ծայրը կը կենամ եւ բոլոր ձայնովս կը գոչեմ թէ այսուհետեւ չեմ այլ եւս աղանդի քարոզիչ, կամ գերի միջնադարեան հաւատալեաց:» Քարոզիչը կը պատմէ թէ ինչպէս Երիցական եկեղեցւոյ մէջ կաշկանդուած է մարդ Ներշնչեալ Խօսքը քննելու եւ հասնելու այնպիսի եզրակացութեանց որոց կը տանին ուղիղ բան եւ գիտութեանց լոյսը, վասն զի հաւատալեաց հեղինակներ քանի մը հարիւր տարի առաջ ցանկ մը, պատուար մը քաշած են մտքի դէմ, եւ կ՚արգելուն այն ցանկապատէն անդին անցնիլ: «Ինծ կ՚ըսեն», կը յարէ Պատ. Մանկասարեան, «թէ ինծ գրուած թուղթ մը կայ. եւ կուտան թուղթը ձեռքս, կը սկսիմ կարդալ թուղթն եւ պարունակութիւնը քննել եւ հասկնալ. բայց մինչ ես փութով եւ ուշադրութեամբ կը կարդամ թուղթը, եկեղեցին յառաջ կուգայ եւ կ՚ըսէ ինծ թէ որչափ ալ քննեմ, պարտիմ հաւատալ ինչպէս կը հաւատար Ճօն Կալուին, ապա թէ ոչ կը ձգուիմ քարոզչութենէ, եկեղեցիս կ՚առնուի ձեռքէս եւ կ՚արտաքսուիմ եկեղեցւոյ հաղորդակցութենէ: Ի՜նչ միջնադարեան բարբարոսութիւն է այս: Ի՜նչ յանդգնութիւն: Միթէ ծայրագոյն անհեդեդութիւն չէ՞ կապել միտքս ցիցի մը զոր տնկած է Կալուին, եւ ըսել ինծ որ չշարժիմ: Սակայն խորհող միտքը պիտի խորտակէ շղթայն, կամ պիտի խլէ հանէ ցիցը գետնէն, եւ պիտի վազէ իրեն հետ տանելով զայն: Միտ դիք. Եթէ Ճօն Կալուին իրաւունք ունէր ինք իրեն համար խորհել եւ հասնել եզրակացութեանց որ բոլորովին տարբեր էին նախորդ աստուածաբաններու եզրակացութիւններէն, ո՞ր մարդ, ո՞ր եկեղեցի կամ ո՞ր ժողով պիտի համարձակի իւր կապարեայ բեռը դնել իմ մտքիս վրայ, եւ կասեցունել զիս խորհելէ կամ հասնելէ Կալուինի եզրակացութիւններէն տարբեր եզրակացութիւններու: Կ՚ըսեմ, եթէ Հօքս, Էտուարտս, Հոբքինս, Լութեր եւ այլք իրաւունք ունէին իրենց համար հաւատոյ դաւանութիւններ ընել, ես՝ ես իրաւունք ունիմ իմ հաւատքս յայտնել իմ խօսքերովս, եթէ մինչեւ իսկ հակասական ըլլան անոնք ամէն խօսքի զոր Կալուին կամ Ուէսլէ ըսած է...... Ինչո՞ւ ամէնէն քիչ ազատութիւնն ըլլայ բեմին վրայ, եւ քննութենէ ու խուզարկութենէ ամէնէն աւելի երկնչողն ըլլայ քարոզիչը: Այս է տիրապետութիւն կարծեաց, բռնապետութիւն իշխանութեան եւ հեղինակութեան եւ գերութիւն դաւանանքի որմէ, Աստուա՛ծ երկնից, փրկէ՛ զաւակներդ: Փութացուր, մե՛ծդ Աստուած, փութացուր օրն երբ շղթայն պիտի իյնայ մեր ձեռուըներէն, եւ քաջ ազատութեան թեւեր պիտի բուսնին մեր մտաց վրայ, եւ պիտի խոյանանք աներկիւղ մինչեւ ուր որ մեր թեւերը կրնան տանիլ զմեզ անկաշկանդ եւ ազատ: Ձեմ երկնչիր խոստովանիլ թէ այս յայտնութիւնը չէր յանկարծական: Ամիսներ ճգնեցայ գիշեր ցերեկ: Կռիւ մ՚էր յիս, կռիւ սաստիկ, ձեռք ձեռքի, երես երեսի եւ կուրծք կուրծքի կռիւ: Կ՚անցնէի ստորերկրեայ անձաւէ մը ուր լուսոյ ճառագայթ չկար: Որոտագին ձայներ սարսուռ կ՚ազդէին յիս. գերեզմանական սարսուռ մը կ՚ահաբեկէր եւ կը պակուցանէր զիս: Բայց այս ամենուն մէջէն փափուկ ձեռք մը կ՚առաջնորդէր ինծ: Կուրծքիս մէջ կար քաղցր յոյս: Շուտ պիտի հասնիմ հովտին բերանը, պիտի հանուիմ ոսկեղէն դաշտեր: Գիտէի թէ կար

Խաւարէ ետք լոյս, կորուստէ ետք շահ,
Վաստակէ ետք դիւր, մահուանէ ետք կեանք:

Յաճախ քայլերս կը տանէին զիս մութ եւ մրրկածուփ ծով տարակուսանաց, բայց ժամանակ մը միայն այսպէս էր. Աստուծոյ ճրագը սրտիս մօտ բռնեցի, եւ հիմա շատ երջանիկ եմ. վասն զի ներսս մրրկածուփ ալեաց տեղ կը գտնեմ սուրբ խաղաղութիւն մը, հանդարտ զուարթութիւն մը, եւ բարձր հաւատ մը որ կուտան ինծ հեղուլ ուրախութեան արտասուք այն փառաւոր ազատութեան համար զոր կը վայելեմ այժմ: Այո՛, ազատութիւն եկեղեցւոյ հաւատալիքներէ, որ յարիւն թաթաւած են մինչեւ յարտեւանունս. ազատութիւն բոլոր յարանուանական դրօշներէ որ բանադրանաց զէնքեր եղած են մարդոց ձեռուըներուն մէջ. ազատութիւն սիրելի Աստուծոյ վրայ անգութ գաղափարներէ որ խեղդած են ազնուագոյն խորհուրդներս յիս ի ներ-

քըս. ազատութիւն ուրիշ մարդոց խորհուրդներուն գերութենէ : Այս ամէնը խըլեցի և ի բաց նետեցի այնպէս ինչպէս մարդ մը կը խլէ կը նետէ նետ մը որ զինքը խոցած է : Այս ամէնը կը կոխոտեմ, եւ երեսս դարձունելով դէպ ի վեր կը տեսնեմ Աստուծոյ քաղցր ժպիտն որ առաջ ծածկուած էր մարդոց զազիր աւանդութեանց ետին» :

Քարոզիչը կ'անցնի նկարագրել պատճառները որ համոզեցին զինքը թողուլ Երիցական եկեղեցւոյ հաւատալեաց լուծը, եւ շատ ազդու եւ ճարտասան կերպով կը հերքէ Կալւինի գլխաւոր վարդապետութիւնները նախասահմանութեան, յաւիտենական տանջանաց, անձնական դեւի կամ դիւաց գոյութեան վրայ, եւ կը ցուցնէ թէ այսպիսի վարդապետութիւններ հակառակ են արդարութեան եւ ուղիղ բանի : «Եթէ», կ'ըսէ, «այս վայրկենիս Աստուած երկինքէն ըսէ մեզ թէ այս այսպէս է, դարձեալ ճըշմարիտ չըլլար, վասն զի ուղիղ եւ արդար չէ : Ի՞նչպէս կրնամ մնալ եկեղեցւոյ մը մէջ որ կ'սպասէ ինէ քարոզել ատելութեան վարդապետութիւններ :» — Քարոզիչը բոլոր զօրութեամբ կը բողոքէ Կալւինի հետեւեալ վարդապետութեանց դէմ : «Երբ (Աստուած) անիծեց բոլոր մարդկային ազգը եւ դատապարտեց զանոնք յաւիտենական դժոխոց, իւր բարութեամբն հաճեցաւ կարգադրութիւն ընել փրկելու զոմանս դատապարտելոց անհամար բազմութենէն, այնպէս որ այժմ ոմանք ընտրեալ են փրկուելու» : «Աստուածային հրամանաւ եւ ի յայտնութիւն փառաց նորա, ոմանք մարդիկ եւ հրեշտակք նախասահմանուած են ի կեանս յաւիտենականս, եւ այլք դատապարտուած ի մահ յաւիտենական : Այս հըրեշտակք եւ մարդիկ այսպէս նախասահմանեալք եւ նախակարգեալք, են մասնաւորապէս եւ անփոփոխելի կերպով սահմանուած, եւ անոնց թիւն է այնպէս ստոյգ եւ որոշեալ որ ոչ կրնայ աւելցուիլ եւ ոչ պակսեցուիլ. մարդիկներէ ի կեանս նախասահմանեալներն ընտրած է Աստուած...... ի Քրիստոս, առանց նախատեսելոյ անոնց հաւատքը կամ բարի գործերն, կամ անոնց յարատեւելն ի միումն եւ ի միւսումն» :

Պատ. Մանկասարեան Երիցականաց հաւատոյ դաւանութենէն այս քաղուածներն ընելէ ետքը, կը հարցունէ. «Ինչո՞ւ քարոզել հաւատոյ պէտքն երբ դաւանանքը կ'ըսէ թէ ոչ հաւատք՝ այլ Աստուծոյ հաճութիւնը միայն գործ ունի նախասահմանութեան մէջ. ինչո՞ւ քարոզել սրբութեան պէտք, երբ դաւանանքը կ'ըսէ թէ «բարի գործք եւ յարատեւութիւն յայնս» չեն պահանջուիր վասն փրկութեան : Ամէն բան որոշուած եւ հաստատուած է, եւ մեզ բան մնացած չէ ընելու : Եթէ հայր մը կ'ընտրէ երկուքն իւր վեց որդիներէն ի կեանս, եւ կը սահմանէ միւս չորսն ի կորուստ յաւիտենական, եւ այս այնպէս որոշուած է որ բան մը չնպաստեր աւելցունել կամ պակսեցունել թիւը, կ'աղաչեմ, ըսէք ինձ, ի՞նչ մնացած է քարոզիչներու եւ եկեղեցիներու ընել : Կրնանք քարոզել եւ աղօթել եւ պոռալ կանչել այնչափ որ մեր ձայները մարին, մեր աչուըները մթագնին, եւ մեր արտասուք հոսին գետի նման, բայց, ըստ Կալւինի վարդապետութեանց, այս ամէնը պիտի փրկէ՞ հոգի մը դժոխքէն, եթէ նախասահմանուած է ի կորուստ : Եւ եթէ երբէք չբանանք մեր բերանները, երբէք չաղօթենք, երբէք չհաւատանք, եւ երբէք չգործենք առաքինի գործ, միթէ այս երկինքէն ետ պիտի պահէ՞ հոգի մը եթէ ընտրուած է նա ի կեանս : Աստուած իմ, ի՜նչ լաբիւրինթոս : Ի՛նչ քաոս հակասութեանց :...... Չեմ հաւատար այնպիսի Աստուծոյ մը որ կը նախասահմանէ մարդ ի դժոխս նախ քան ստեղծել զնա, կամ կը ստեղծէ մարդ մը, եւ միայն իւր հաճոյքին համար կը ղրկէ ի դժոխս» : Հայ քարոզիչն այսպէս մի առ մի հերքելէ ետքը Երիցական եկեղեցւոյ հիմնական կարծուած վարդապետութիւններէն շատերը, կը հարցունէ. «Ուրեմն ի՞նչ քարոզեմ երբ կը թողում կը մերժեմ այս բոլոր աւանդական վարդապետութիւնները : Ունկնդիրք իմ, պիտի քարոզեմ աւելի ընդարձակ Աւետարան մը, աւելի սիրելի Աստուած մը, աւելի լի եւ բովանդակ փրկութիւն մը, աւելի ապահով երկինք մը, եւ աւելի դրական հաւատք մը : Այսուհետեւ դաւանանք պիտի չկուրացունեն զիս : Ոչ յարանուանական գիրքեր, կամ աղանդային ցանկապատ պիտի պարփակեն զիս : Ցանկապատին վրայէն ցատ-

կեցի դուրս ելայ ։ Փախայ շղթաներէս ։ Ունիմ առջեւս ընդարձակ աշխարհ որոյ վրայ կ'ուզեմ կառուցանել, եւ անհունութիւնն որոյ մէջ կ'ուզեմ կանգնել — եկեղեցի բարութեան եւ սիրոյ ։ Քրիստոսի պարզ խօսքերը պիտի ըլլան իմ հաւատալիքս , եւ պիտի չքարոզեմ ոչ մի վարդապետութիւն որ չկրնար ապացուցուիլ Քրիստոսի յայտնի եւ մեկին խօսքերով։ Յառաջագոյն ցանկապատի մը մէջ փակուած էի , եւ երբ կը ջանայի եւ կը փորձէի յառաջ տանիլ քննութիւնս որ եւ իցէ խնդրոյ վրայ , կրնայի երթալ մինչեւ յարանուանական ցանկապատին ծայրը , եւ պարտէի ետ դառնալ։ Երբ անգամ մը եւ երկու համարձակեցայ բարձը կանգնիլ եւ ցանկապատէն անդին նայիլ, հերետիկոսութեան կասկածի ենթարկուեցայ , եւ սպառնալիք եղան ինծ դէմ չը փորձել դարձեալ յանդգնիլ անդին նայելու ։ Բայց ո՛հ , որչափ ուրախ եմ, ցանկապատը տապալեցաւ , և այժմ ես ալ ունիմ այնչափ ազատութիւն խորհելու եւ խօսելու ինչպէս ամէն մարդ զոր «ճշմարտութիւնն ազատ ըրած է» ։ Իմ ապագայ բեմս պիտի ըլլայ համեստ եւ համարձակ ։ Պիտի ըսեմ ամէն ինչ որ գիտեմ եւ լաւագոյնը զոր գիտեմ։ Պիտի թռչիմ ցոր վայր թեւերս կարող են տանել զիս ։ Պիտի ընդունիմ սիրով զամէնքն որ , անկախ հաւատալիքէ կամ վարդապետութենէ — կը սիրեն զողորմութիւն , կը քալեն խոնարհութեամբ եւ կը գործեն արդարութիւն առաջի Աստուծոյ · «Զայս արա եւ կեցցես» ։ « Ի պտղոյ ձերոյ ծանիցին զձեզ մարդիկ» ։ « Ըստ գործոց ձերոց եղիցի ձեզ » ։ « Երանի այնոցիկ որ սուրբ են սրտիւ , զի նոքա տեսցեն զԱստուած » ։ Երկու մեծ պատուէրները · « Սիրեսցես զՏէր Աստուած քո » , եւ երկրորդն նըման առաջնոյն, « Եւ զընկեր քո իբրեւ զանձըն քո » ։ « Եւ արդ մնան հաւատք , յոյս եւ սէր , եւ մեծագոյնն յայսցանէ ՍԷՐ » ։ Այսպիսի Աւետարանաւ սիրոյ , հաճութեան եւ խաղաղութեան , կրնամ ի բաց թողուլ եկեղեցեաց հինցած մաշած վարդապետութիւնները ։ Թող կորսուին անոնք , և մարդկութիւնը պիտի ըլլայ հարստագոյն , մենք պիտի ըլլանք աւելի լի եղբայրական սիրով եւ յանհունս աւելի երջանիկ ։ Թող կորսուին անոնք , եւ մենք պիտի տեսնենք անոնց մութ ստուերներով սքօղած սիրոյ դէմքն հոլանի եւ անքօղ ։ Թող անոնք կորնչին , եւ ահա նոր կորով , քաղցր ազատութիւն պիտի վազեն մտնեն մեր հոգիներուն ամէն լուսամուտներէն ներս , եւ մենք պիտի ելնենք պայծառ բարձունք մեր ետին թողլով ամպերը , փոթորիկները եւ ճահիճներու գարշ բուրումներն ։ Ականջս կը հասնի ձայնը քայլերու որ հետզհետէ մօտ կուգան ։ Նոր սերունդն է որ կը քալէ յառաջ դէպ ի մեծագոյն ազատութիւն , դէպ յազնուագոյն ժառանգութիւն , դէպ ի հոգեւոր ազատագրութիւն , ի գերութենէ կղերին դէպ յազատութիւն որդւոց Աստուծոյ ։ Եկեղեցին որ կը հակառակի այս յառաջխաղաց շարժման , դաւանանքը որ կը ճգնի խափանել յառաջադիմութիւնը , կղերականք որ կ'աշխատին թումբ կանգնել հոսանքին դէմ, պիտի լինան ամօթապարտ ։ Հզօր հոսանքը լուսոյ եւ ազատութեան որ ձեռք ձեռքի տուած են , կամ պիտի ցատկէ վազէ այս արգելքներուն վրայէն , կամ պիտի քշէ տանի զանոնք Ովկիանոսի գոգը ։ Յաղթութիւնն ապահով է ։ Ճշմարտութեան մէկ հատիկն իսկ չկրնար կորնչիլ ։ Ոչ մի ճշմարիտ խորհուրդ յետ միանգամ փթթելոյ բողբոջելոյ կրնայ իւր սերմին դարձուիլ ։ ......
Արիացէք , ունկնդիրք իմ · արդէն լերանց կատարները կարմիր ներկուած են գեղեցիկ օրուան վարդագոյն ճառագայթներով ։ Յերկնից կը տեսնեմ իջանելն հեզանազ Աղաւնոյն դալար ոստ ի բերանի ։ Աստուած մեր ետին է , եւ կը մղէ զմեզ յառաջ · Աստուած ի ներքս ի մեզ է , եւ կը հովահարէ սուրբ քաջութեան բոցերը · Աստուած, Գերագոյն Քաղցրութիւնը , կը հրաւիրէ զամէնքս այն ազատութեան որով Քրիստոս ազատ ըրաւ զմեզ » ։

ԵԱՆՔԻՆ

ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐԱԿԱՆ

ՄԱՀ
ԱԼՖՈՆՍՕ ԹԱԳԱՒՈՐԻՆ ՍՊԱՆԻՈՅ

Ընթերցողք անտարակոյս կարդացին Սպանիոյ երիտասարդ թագաւորին մահը։ Մասիսի քաղաքական բաժնին Խմբագիրն անշուշտ պիտի ըսէ թէ այդ մահ ի՛նչ ճգնաժամի մէջ կը նետէ Իբերական թերակղզին և թէ մերձաւոր ապագայ մը ի՛նչ անակնկալներ կը վերապահէ մեզ ծագելիք խռովութեանց մասին։ Մեզ կը մնայ միայն վաղամեռ Վեհապետին անձնաւորութեան եւ իր հիւանդութեան ու մահուան պարագայից մասին քանի մը տեղեկութիւններ հաղորդել։

Տոն Ալֆոնսօ ԺԲ. մեռաւ իր Բարտօյի բնակարանին մէջ։ Տասն եւ մէկ տարի անցած էր այն օրէն ի վեր յորում Բավիա զօրավարին բարեյաջող հարուածը Մատրիտէն արտաքսեց հանրապետական Խորհրդարանն եւ վերականգնեց միապետութիւնը։ 1874 դեկտեմբեր 30ին է որ Տոն Ալֆոնսօ ի գահ բարձրացաւ, այնպիսի ժամու մը մէջ ուր Սպանիա մատնուած էր քաղաքային պատերազմին, Գարլիստները տէր էին հիւսիսային գաւառաց, հանրապետականք եռանդագին կը բորբոքէին, բանակը շատ վստահութիւն չէր ներշնչեր, եւ ազգն ողջոյն անորոշ վիճակի մը մէջ կը տատանէր։ Դեռատի թագաւորն ամեն խոչընդոտ հարթուած տեսնելու բարեբաղդութիւնն ունեցաւ։ Գարլիստները ցրուեցան, իրենց պետը երկրէն հեռացաւ, հանրապետականք ընկճուեցան, եւ հակառակ քանի մը չնչին փորձերու, յիսուն տարիէ ի վեր երկիրն ունեցած չէր հանդարտութեան այնքան երկար ժամանակամիջոց մը։

Երիտասարդ իշխանն, որ տասն եօթն տարեկան հասակին մէջ կը բազմէր իր հարց գահուն վրայ՝ երկրին մէջ հաստատելով խաղաղութիւնն եւ բարօրութիւնն եւ այսու վաստկելով անսահման ժողովրդականութիւն, չէ կրցած դիմադրել Մատրիտի այն սոսկալի կլիմային։ Իւր ազազուն եւ փափուկ երեւոյթին ներքեւ, թագաւորն ունէր երկաթէ կամք մը, յախուռն քաջասրտութիւն մը։ Իւր ընտանիքն եւ բժիշկներ որք օրէ օր կը տեսնէին իր հիւանդութեան սաստկանալը, ի զուր խորհուրդ կուտային նմա ձմրան խստաշունչ ամիսներուն երթալ աւելի մեղմ կլիմայից ներքեւ կազդուրել իր ցաւատանջ կուրծքն. երբեք չէր անսար այդ խորհրդոց։

— Մատրիտ արքայական քաղաքն է, կ՚ըսէր. Մատրիտի մէջ է որ թագաւորը պարտի ապրիլ։

Խանդով ու զուարթութեամբ շեղուն, անխոնջ զբօսասէր, երբ Տոն Ալֆոնսօ տասն եւ եօթն տարեկան եկաւ Գասդիլի նահանգն, Եւրոպիոյ ամենէն վատառողջն, ոչ մէկ բանէ կը կասկածէր։ Իւր մեծագոյն հաճոյքներն էին որսալ, զինուորական մարզահանդէսները վարել և զօրականի կեանքով ապրիլ։ Մատրիտի արքունիքը փայլուն է, եւ խրախճանք չխնայուեցան այդ շողշողուն երիտասարդին, որ ինքն ալ բնաւ չխնայեց ինքզինքն։ Սուրը մաշեց պատեանը։

Ի Մատրիտ, մարդ շատ անգամ մահացու հիւանդութեան կ՚ենթարկուի մի միայն պաղ առնլով։ Կուրծքի հիւանդութիւնք աւելի յաճախադէպ են անդ քան այլուր։ Արդ, տասն տարիէ ի վեր չկար ձմեռ մը յորում թագաւորն իր տառապանաց հարկը չմատուցանէր այդ դժնդակ կլիմային։ Անցեալ սեպտեմբերին արդէն գիտէին թէ թագաւորն հիւանդ էր։ Կրանեայէն Մատրիտ վերադառնալէն ի վեր, Տոն Ալֆոնսօ անգամ մը միայն հասարակութեան երեւցած էր։ Կառավարութեան թշնամիները կ՚ըսէին թէ չէր երեւեր՝ խուսափելու համար Կարոլեանց խնդրոյն առթիւ թշնամական ցոյցերէ։ Ճշմարտութիւնն յայտնի է այսօր։ Այդ օրէն ի վեր, թագաւորին հիւանդութիւնն օր քան զօր կը ծանրանար։ Կարոլեանց խնդիրն եւս ծանր հարուած մը տուաւ նմա եւ իր առողջութիւնը դարմանելու համար Էլ-Բարտօյի դղեակը քաշուեցաւ հանդերձ իր ընտանեօք։ Այդ հսկայ եւ մահաբոյր շէնքին մէջ է որ հոգին աւանդեց հէգ երիտասարդ թագաւորն։ Բարտօ՝ Գասդիլի թագաւորաց որսի ժամադրութեան հին վայր մ՚է, կաղնիներու անհուն անտառով մը շրջապատեալ։ Ոչինչ աւելի ցուրտ և խոնաւ է քան այդ դղեակն, աշտարակներով

պատած, բազմաթիւ յարակից շէնքերով։ Չը հասկցուիր թէ բժիշկներն ի՛նչպէս թոյլ տուած են Տոն Ալֆոնսօյի՝ երթալ բնակիլ այդ վատառողջ բնակարանին մէջ։

Տոն Ալֆոնսօ չէր ուզեր եւ ոչ մէկ կերպիւ մտահոգութիւն պատճառել իւր ընտանեաց և երկրին, իւր հիւանդութեան նկատմամբ։ Եւ երբ Նոյ. 25ին երկուշաբթիէն երեքշաբթի լուսնալու գիշերն այնքան տկարացաւ, հարկ եղաւ իւր մօրն և կնոջն բոլոր թախանձանքներն որպէս զի բժշկաց խորհրդակցութեան ենթարկուի։ Խորհրդակցութենէն յետոյ հասկցաւ իւր վիճակին ծանրութիւնն, այլ ջանաց մխիթարել Թագուհին և զուարճաբանեց իւր շուրջը գտնուողներուն հետ։

Առաւօտեան ժամ երեքին է որ շնչարգելութեան տագնապ մ՛ունենալով խնդրեց տոքթոր Գամիզոնէ որ մեղմէ իւր ցաւերն. տրուած դեղն հանդարտեցուց զինք։ Քանի մը ժամ անցուց խաղաղ, և Թագուհին հըսկեց իւր գլխուն վրայ, այն ննջասենեկին մէջ ուր, մանկամարդ աղջիկ, պառկած էր իւր ամուսնութեան առջի գիշերն, 1879 նոյեմբեր 27ին, Սպանիոյ Թագաւորին հետ ամուսնանալու համար Մատրիտ մտնելէն առաջ։ Ժամ 5ին, շնչարգելութեան նոր տագնապ մը յուսահատեցուց բժիշկներն։

Արշալոյսը ծագեցաւ անձրեւայոյզ, ամպամած եւ տխուր։ Արքայական գերդաստանին անդամք, որք գիշերն ողջոյն քովի սենեակն անցուցած էին լալով եւ աղօթելով, մտան ի սենեակն Թագաւորին որ ժըպտեցաւ անոնց։ Ժամ ութին, տոքթորք Րիէտէլ եւ Գամիզոն վճռեցին թէ գիտութիւնն անկարող էր եւ կոչեցին Պէնավիտէս կարդինալն, որ խոստովանցուց Թագաւորն եւ ներում շնորհեց նմա՝ անկողնոյն շուրջը ծունր դրած արքայական ընտանիքին հեծեծանաց մէջտեղ։ Տխրագդեցիկ եւ ահարկու տեսարան մ՛էր այս։ Միայն Քրիստին Թագուհին, անշարժ, դիմագիծերը կծկըուած, առանց արտասուք մը հեղլու, կը կենար հիւանդին քով։ Ժամ 9ին, Թագաւորն որ միշտ ձախ կողին վրայ պառկած էր, տկար շարժմամբ մը դարձաւ դէպի աջ՝ մեծ ճգամբ շունչ առնելով եւ գլուխն հակելով Թագուհւոյն ուսին, որ այսպէս յանդէտս ստացաւ իւր ամուսնոյն վերջին շունչը։

Բժիշկները մօտեցան եւ մահն հաստատեցին։ Յայնժամ սրտաճմլիկ ու աղեխարշ տեսարան մը տեղի ունեցաւ։ Երբ Թագուհին իմացաւ զիւր դառն կորուստ, աներացատրելի վշտի ահռելի աղաղակ մը թռաւ շրթունքէն։ Արցունք չթափեց. այլ գոչեց. «Ալֆոնսօ՛, իմ Ալֆոնսօ. ո՛հ, Տէր Աստուած, պատասխան չը՛ տար. Ալֆոնսօ՛։» Մայր Թագուհին եւ նորա երկու աղջկունք բարձրաձայն կուլային. մայրը, ծունկի վրայ եկած մահճին քով, կ՛աղաղակէր. «Զաւա՛կս, ո՛հ, զաւա՛կս. Ո՛ւրբ Աստուածածին, գթացէ՛ք։» Քանի մը վայրկեան յետոյ կառք մը արշաւասոյր կը հասնէր՝ բերելով Թագաւորին երկու աղջիկները, զորս խնդրած էր նա։ Հէգ մանուկները տարին այն սենեակն ուր իրենց հայրը կը հանգչէր։ Մեծն, Տէ Լաս Մէրսէտէս, իշխանուհի Աստուրիայից, հինգ տարեկան է, եւ փոքրիկն, Տոնա Թէրէզա, երեքամեայ։ Յուշիկ յուշիկ կը քալէին սենեկին մէջ, զի ըսուած էր իրենց թէ հայրերնին կը քընանայ։ Աստուրիայից իշխանուհին, տեսնելով իւր հօր մեռելատիպ դէմքն, փակ աչերն, կծկուած այտերն եւ անկողնոյն վրայ տարածուած ծաղիկներն, գոչեց մանկական պարզմտութեամբ. «Բայց եթէ հայրիկը կը քնանայ, ինչո՞ւ դրեր են այս ծաղիկներն։» Պատասխանեցին իրեն թէ Թագուհին այդպէս ուզած էր։ Յայնժամ իւր քրոջ ձեռքէն բռնելով, փոքրիկ Թագուհին սենեակէն դուրս ելաւ, ըսելով. «Աղմուկ չի հանենք, հայրիկը կը քնանայ, եւ կրնայ արթննա՛լ։»

Քրիստին Թագուհին սքանչելի եղաւ քաջասրտութեամբ, և անձամբ հսկեց իւր ամուսնոյն վերջին արդուզարդին, ծաղիկներ սփռեց անոր մարմնոյն վրայ, անոր ձեռաց մէջ դրաւ այն խաչելութիւնն զոր Մորէնօ կարդինալը տուած էր իրեն ի Հռոմ, շատ տարիներ առաջ, երբ առաջին հաղորդութիւնը կ՛առնուր։ Մարմինը թողուեցաւ այն սենեկին մէջ ուր մեռած էր. յետոյ քահանայք եկան հսկում ընել, ի նշոյլ բարձր կերոններու, համազգեստաւոր պահապան զօրաց հետ։ Մարմինն երկու օր ի տես պիտի դրուէր Մատրիտի պալատին այն հռչակաւոր

սրահին մէջ, ուր Տոն Ալֆոնսոյի առաջին կինն, Տոնա Մէրչէտէս տը Մոնբասիէ, ի տես դրուեցաւ եօթն տարի առաջ: Տարօրինակ զուգադիպութեամբ մը, թագաւորը մեռաւ տասնեւ մէկ տարի յետոյ, օրն օրին, Սանտըրստի անգլիական զինուորական վարժարանին մէջ ստորագրելէ յետոյ իւր յաջորդութիւնն, ուսկից ամիս մը յետոյ ի գահ բարձրացաւ: Անողոք մահն անտի խըլեց զնա այնքան երիտասարդ եւ այնքան յանկուցիչ, եւ այժմ յաւիտենական քնով պիտի ննջէ նա յԷսքուրիալ, իւր մեծանուն հարց մէջտեղ:

ՀԱՍԿԱՔԱՂ.

ԱՌՈՂՋԱԲԱՆԱԿԱՆ

ԴԻՒՐԱՀԱՍԿԱՆԱԼԻ ԴԱՍԵՐ

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՌՈՂՋԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ ՎՐԱՅ

ԴԱՍ Դ.

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՕՐԷՆՔ ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ՍՆՆԴԱՌՈՒԹԵԱՆ

Մօտերս, Ալմանիա, Զուիցերիա եւ գըլխաւորապէս Անգլիա շատ մը ընկերութիւններ կազմուեցան իբրեւ սնունդ մի միայն բուսեղէնք ուտելու համար: Սակայն, ասոր հակառակ, ընդունուած է առ հասարակ թէ մսեղէն սնունդը գերազանց է բուսեղէնի: Այս երկու վարդապետութիւնք որ քան զօր տարածուելու վրայ են, այնպէս որ առողջաբանութեան խիստ կարեւոր հարց մը լինել սկսած են անոնք, զոր պէտք է լըջօրէն ուսումնասիրել: Ուստի թոյլ տրուի մեզ Մասիսի օգտաշատ էջերուն մէջ զբաղիլ դոյզն ինչ այդ հետաքրքրաշարժ խնդրով:

Ի հնուց անտի սննդառութեան կարեւորութիւնը ճանչցուած է: Մովսէս կը հըրամայէր Եփրայեցւոց միսով սնանիլ. Հիպոկրատ մասնաւորապէս ճառած է հիւանդաց սննդառութեան վրայ. Կալիէն կերակրոց գործածութիւնը նորածին այծերու վրայ փորձած է. Պիւթագորաս, Պրահմանաց նման, իւր աշակերտաց բնաւորութիւնները կը բարեփոխէր եւ վարքերը կը մեղմացնէր բուսեղէն սնունդ տալով նոցա. Անագորեանց պահքն ալ մի եւ նոյն նպատակի կը ծառայէր: Մեծամեծաց աղանդը բոյսով սնուցանելով իւր հետեւողներն, աւելի կոյր հնազանդութիւն մը կը գտնէր անոնցմէ: Հռովմայեցւոց պետութեան մեծութիւնը բացարձակ մսեղէն սընունդի կրնայ վերագրուիլ:

Միջին դարը այդ խնդրոյ վրայ բաւական շատ երկասիրութիւններ թողած է: Հալլէր բացարձակապէս բուսեղէն սննդառութիւնը քննադատած է իբրեւ հակառակ գիտութեան եւ փորձառութեան:

Գիտեմք որ Ֆրանքլին միս ուտել սկսաւ միայն այն ատեն երբ տեսաւ մեծ ձուկի մը փորը պզտիկ ձուկեր: Ժան Ժագ Ռուսօ բուսեղէն սննդառութիւնը կը գովէր եւ սակայն կ'ըսէր թէ Իտալացւոց քաջութեան նուազութիւնը չափազանց բուսեղէն սնընդառութեան հետեւանքն էր:

Անցած դարուն, Լօռի, Բլէնք եւ Ռըմֆըրտ խառն սննդառութեան կողմնակից հանդիսացան: Միւս կողմէն երեւելի Ֆըրանսացի բանաստեղծներ բուսեղէն սննդառութեան բարիքը երգեցին: Թուահամարը մեզ կը ցուցնէ որ, զարդիս, մսակեր քանի մը հազար Եւրոպացիք ամերիկացի բուսակեր բնակչաց միլիոնները նուաճեցին: Աւասիկ ուրիշ մասնաւոր օրինակ մը. Թառնի (Ֆրանսա) դարբնոցներու մէջ աշխատող վեց հարիւր երեսուն գործաւորներ մի միայն բուսեղէն կ'ուտէին: Դիտուեցաւ որ իւրաքանչիւր գործաւոր, միջին հաշուով, տարին տասնեւ հինգ օր կը կորուսանէր և փոխադարձ օգնութեանց արկղը միշտ բաց կ'ունենար: 1883 ին, Հօթ-Վիէնի երեսփոխան Պ. Թալապօ վերոյիշեալ հաստատութեան վերատեսչութիւնն առնելով, գործաւորաց սննդառութեան մէջ մացուց միսը եւ այսպէսով գտնուեցաւ որ փոխանակ 15 ի 3 օր միայն կը կորուսանէին տարին, այսինքն 12 օր շահ անձնիւր գործաւորի համար եւ 7570 աւուրչէք ամէնուն համար:

1841 ին Փարիզէն Ռուէն երկաթուղի շինելու կարգուած անգլիացի երկրաչափք ի միասին բաւական թուով անգլիացի գոր-

ծաւորներ բերին, որք, ամեն օր մէկ երբորդ գործ աւելի կը հանէին քան Փրանսացի գործաւորներ։ Երկրաչափները շատ չանցած հասկցան որ ադոր պատճառը սընունդն էր․ եւ փոխանակ ապուրի եւ բուսեղինաց՝ որովք կը կերակրէին Փրանսացի գործաւորք, խորոված միս տրուեցաւ անոնց, և տեսնուեցաւ անմիջապէս որ Անգլիացւոց չափ գործ հանել սկսեցին Ֆրանսացիք ալ։

Երկու հարիւր միլիոն Հնդիկք բուսակերք քանի մը հազար մսակեր Անգլիացւոց կը հնազանդին, որք ընկճած են նաեւ Իռլանտացիներն իրենց գետնախնձորներով։ Ամենուրեք հաստատուած է որ մսապաշք յաղթող եղած են ի ծովու թէ ի ցամաքի։

Ամենէն հուժկու եւ խելացի կենդանիք մսակերներն են։ Հետեւաբար, պատմութիւնն եւ թուահամարք՝ որք առնուած են ամբողջ կենդանաբանական դասերէ, կը ցուցնեն որ մսի սնուցիչ զօրութիւնը առաջնակարգ է եւ գերազանց կը կացուցանէ զայն գործածող կենդանեաց կազմութիւնը։ Զայս ապացուցած են Սմայթ, Լիէպիկ, Բայէն, Մօլէսքօթ, Լիթիպօյ, Բէթէնքօֆէր, Համիլթըն, տը Կիազա, Ֆօնսակրիվ, Պուշառտա, Աւնուլտ եւայլն։ Բայց յայտցիկ, անդամազննութիւնը կը ցուցնէ որ մեր ակռաները, ծամոսկերքը, ստամոքսը եւ աղիքը այնպէս իմն յօրինուած են որ մսեղէն թէ բուսեղէն միանգամայն մարսելու յարմար դրութեան մէջ կը գտնուին։

Մարդս պէտք ունի սննդառութեան՝ աճելու եւ գործարանաց քիմիական եւ մանրազննական կազմութիւնը պահպանելու համար․ վասն զի բնախօսութիւնը մեզ կ՚ուսուցանէ որ կեանքը յարատատան ճօճում մ՚է երկու հակընդդէմ շարժմանց մէջ, որոց մին քայքայումն է եւ միւսը յարդարումն։ Կերակուրներն են որ մեր մարմնոյ խորերուն մէջ որպէս նաեւ արտաքին մասերուն մէջ անդուլ եւ անդադար քանդուող աւերակները վերականգնելու պիտի ծառայեն։ Անոնք պիտի տան մեր կազմութեան գաղտնի ոյժ մը՝ որ ամէն տեսակ ոսկրային (ֆոսֆատ) երեւոյթներով ի յայտ պիտի գայ․ օրինակի աղագաւ, Փիզիքական աշխատութիւն, մտաւոր գործողութիւն, գործարանաց շարժումներ եւն։ Այդ բաներ ըլլալու համար ջերմութեան պէտք պիտի ըլլայ եւ ջերմութիւն գոյացնելու համար, կենդանի մեքենայն սնունդի պէտք պիտի ունենայ։

Սնունդներու պարունակութեան վրայ ակնարկ մը եւս արձակենք հոս հետեւելով Պօնիսի։ Միսերուն մէջ բորոկածնային տարերք ամենէն շատ պարունակող, այսինքն գրեթէ ամենէն սննդարար կերակուրը թըռչնոց միսն է․ ասկէ ետք կուգայ ստինք ունեցող կենդանեաց միսը․ Երրորդ աստիճանը կը գտնուի ձկանց միսը, չորրորդ՝ հաւկիթը, եւ հինգերորդ՝ կաթը։ Բուսեղինաց մէջ ամենէն ճոխն է ոսպը, յետոյ լուբիան, ոլոռնը, բակլայն․ ասոնցմէ ետք կուգան ալիւրները, գարին, հաճարը, վարսակը, սիմինտրը․ ամենէն ետք կը գտնուին բրինձը, գետնախնձորն եւ շողգամը։ Ինչ որ ալ լինի, քիմիական լուծումը կ՚ապացուցանէ որ կենդանեղէն կերակուրք բուսեղէն կերակրոց գերազանց են, եւ ի մասնաւորի մսի, կաթի, հաւկիթներու ալպիւմինը դիւրաւ եւ արագութեամբ կը վերակազմեն մեր մարմնոյ կորուստները։ Ինչպէս որ մեր նախորդ դասերէն միոյն մէջ հաստատեցինք, այդ երկու կարգի վերաբերող կերակուրք ալ բաւական չեն լիուլի սնունդ տալ մեր կազմութեան, ուստի կը կրկնենք․ Խառն սննդառութիւնը հարկաւոր է մեր սեռին, թէ գերազանցութիւն մը տալով համբերել կենդանեղէն սննդոց։

Հետեւաբար առողջաբանը պիտի նկրտի տալ մարդուն կենդանեղէն եւ բուսեղէն կերակրոց խառնուրդ մը, որ, առանց յոգնեցնելու ստամոքսը, մարսուի եւ մարդկային կազմութիւնը վերանորոգելու ծառայէ։ Ասոնցմէ զատ, կան կարգ մը նիւթեր ալ որոնք կերակրոց գործածութիւնը դիւրին և հաճելի ընելու կը ծառայեն, որպէս են համեմները։ Բայց, ինչպէս այլուր բացատրեցի, պէտք է խորշիլ անոնցմէ, որք յետոյ բոլորովին կը բթացնեն ախորժակը։ Կերակուրները երբեմնակի փոխելու ալ պէտք կայ։ Քուէյի նորեկ զինուորք քիչ ժամանակի մէջ կը գիրնան թէեւ, բայց 3-4 տարի ետք նիհարնալ կը սկսին կերակրոց միօրինակութեան պատճառաւ։

Խուսար Սմայթ հետեւեալ կանոնը կ՚առաջարկէ կերակրոց սպառման մասին․

Առաջին նախճ.	35 %	քառպօն	53 %	ազօթ
Երկրորդ »	40	—	45	—
Ճաշ	25	—	20	—

Այսու ամենայնիւ գիտութեան ցուցուցած կանոնաց խիստ շատ փոփոխելի պարագաներ կը ներկայանան. տարիքը, սեռը, ազգայնութիւնը, կլիմայն մեծամեծ փոփոխութիւններ կրել կուտան սննդական կանոնաց։ Կինն, օրինակի աղագաւ, նուազ մսոտ լինելով քան զայրն, նուազ պէտք ունի ալպիւմինի։ Հիւսիսային ժողովուրդք այրելի կերակրոց (ճարպոտ—պտուղներ, իւղեր) աւելի պէտք ունին քան հարաւայինք. լատին ցեղը աւելի սակաւապէտ է քան անկլօ—սաքսոն կամ գերմանական ցեղեր։ Բանակի զինուորը զօրանոցի զինուորէն աւելի կ'աշխատի եւ աւելի ճոխ սնունդի պէտք ունի։ Մօրաշ կ'առաջարկէ տալ զինուորին խաղաղութեան ժամանակ.

Հաց եւ պաքսիմատ	1000	կրամ
Միս	300	»
Թարմ բանջարեղէն	100	»
Չոր »	30	»

քսան եւ չորս ժամու համար։

Պատերազմի ժամանակ պէտք է տալ.

Հաց կամ պաքսիմատ	1750	կրամ
Միս	300	»
Չոր բանջարեղէն	60	»
Խահուէ	16	»
Շաքար	21	»

Իսկ Վուա կը խրատէ ջամբել պատերազմող զինուորին.

Հաց	750	կրամ
Միս	520	»
Իւղ	67	»
Բանջարեղէնք	150	»

Երբ ուշ դնենք լրջօրէն բոլոր այդ թիւերու, կը գտնենք որ մեր ժողովրդեան մի մեծ մասը անօթի կը մնայ ամէն օր եւ իւր մարմնոյ կորուստները կը տուժէ նոյն մարմնոյ բաղադրիչ մասանց հետզհետէ քայքայուելովը։ Ահա ինչո՛ւ համար օր ըստ օրէ անկման կը հակի մեր ժողովրդեան առողջութիւնը, այսինքն նորա Փիզիքական ոյժը՝ որ ընդ քարշ կ'ածէ, հարկաւ, իւր հետ նորա բարոյական եւ մտաւորական ոյժերն ալ։

ՏՕՔԹ. Ռ. ՌՕՊԷՆՍՕՆ

ՆՈՐԱՎԷՊ

ՄԵԾ ՄԱՅՐԸ

Կարծեմ Էմմանուէլ Կոնզալէզ է որ երբեմն հրատարակեց Ընտանի յարկին հրեշտակները։

Եթէ վերստին հրատարակէ զայնս, կրնայ աւելցնել նոր գլուխ մը, ամենէն սըրտայոյզն, ամենէն խանդաղատն, որովհետեւ ծնունդ պիտի առնու ո՛չ թէ վիպասանի մը ուղեղէն, այլ իրական կենաց աղիքներէն իսկ։

Երէկ ի գերեզմանատուն տարինք հեգ պառաւ մը, որ կեանքն ողջոյն կը բովանդակի սա բառին մէջ, դիւցազնութիւն։ Գերեզմանին վրայ դամբանական չկարդացուեցաւ. թերեւս ինէ զատ ոչ ոք պիտի խօսի անոր վրայ. ամիսը չլրացած, իւր սակաւաթիւ բարեկամներն — իւր դագաղին ետեւէն կ'երթայինք տասն հոգի միայն — պիտի մոռնա՛ն զայն։

Այլ սակայն ամենէն սխրասքանչ մարմնացումն է միջնակարգ դասու այն անծանօթ մարտիրոսներուն, որք կը մեռնին վըշտաչարչար, ոգի ի բռին մարտնչելէ յետոյ, նման այն զինուորաց, որք, մուխին մէջ, կ'իյնան պատերազմի դաշտին վրայ. անանուն հերոսներ, որոց մթամած եւ փառայեղ դիւցազներգութիւնն ոչ ոք տեսած է որպէս զի պատմէ։

Գէթ ես պիտի պատմեմ դիւցազներգութիւնն այդ սրբազոյն արարածին, իմ աչերովս տեսած լինելով զայն, որովհետեւ ըստ իս չկայ բան մ'որ լաւագոյնս ապացուցանէ կամքին անհաւատալի զօրութիւնը, մայրական «խենդութեամբ» կրկնապատկեալ։

Բաղդի դառն ձախողուածներէ յետոյ, Տիկին Ք.— առաւօտ մը ինքզինքը միակ պաշտպան գտաւ իւր երեք աղջիկ թոռանց, որոց հայրն եւ մայրը քիչ ատենուան մէջ յաջորդաբար մեռած էին եւ որոց անդրանիկը դեռ նոր քսան տարին թեւակոխեց։

Իբր ապրուստի միակ միջոց, իրեն կը մնար երեք հազար Փրանքի ցկեանս հասոյթ

մը, երկու պայմանաժամու վճարելի, մարտ 5 ին եւ սեպտեմբեր 5 ին։

Տասն տարիի չափ ամեն ինչ յաջող գընաց։ Տիկին Ք.... տունը կը դարձնէր, և աղջիկներն — հրեշտակնե՛ր — արութեամբ կը գործածէին ասեղը նորա գորովալիր աչաց ներքեւ։ Պարտք չկար, եւ քանի մը լաւ արժէթուղթեր գզրոցին խորը։ Եւ երեկոյին, կանթեղին աղօտ լուսով, Նման-Ըեան երկու գլուխներու մէջտեղ զորս մեծ մայրը կը կարդար իւր կարկահին վրայ կքած փոքրիկ հրեշտակներուն, ապագային համար կրնային գեղածիծաղ եւ համեստ երազներ յօրինել։

Անագորոյն իրականութիւնը սակայն ընդհուպ պիտի լուծէր իւր վրէժը։ Դարակի մը վրայէն առարկայ մը առնլու համար երկնցած ատեն, Տիկին Ք...... հաւասարակշռութիւնը կորոյս եւ ինկաւ։ Իւր զգացած սրտայուզութիւնն այնքան մեծ եղաւ որ անկողին ինկաւ։ «Քանի մը շաբթուան գործ է» կ'ըսէր ծերուկ բժիշկը, պառաւին մէկ բարեկամը։ Շաբաթներն անցան, ու ամիսներն ալ. եւ հիւանդութիւնը կը սաստկանար։ Աղջիկներն, հիւանդապահ եղած, մէկդի թողած էին ասեղն ու կարկահը։ Հաց ճարելու համար հարկ եղաւ մի առ մի ծախել արժէթուղթերը։ Առանց այդ համեստ հասոյթին, անօթութիւնն, ահուելի՛ անօթութիւնը պիտի մտնէր այդ վշտագին յարկին մէջ։

Այդ սոսկալի տառապանաց մէջտեղ, զորս քրիստոնէական համակերպութեամբ կը տանէր, Տիկին Ք...... միայն մէկ մտահոգութիւն ունէր։

— Աստուած, կը մրմնջէր, զա՛րկ զիս, խոշտանգէ՛ զիս, չարչարէ՛ զիս, այլ զիս մի՛ կանչեր քովդ...... Թող ապրի՛մ, Տէր, որպէս զի կարենամ ստանալ եկամուտս։

Ասկէ ութն օր առաջ, այդուն, մահուան թմլուկը պաշարեց զայն։ Իրեն թըւեցաւ թէ մահը մերձ էր եւ վախցաւ։ Եթէ Աստուած առնէր իւր հոգին, ի՞նչ պիտի լինէին «պզտիկները»։ Երեք աղջի՛կ, միայնակ, անպաշտպար, մատնուած ամեն անձկութեանց, մենութեան եւ անօթութեան ամեն գէշ թելադրութեանց...... Գէթ եթէ կարենար ապրիլ մինչեւ սեպտեմբեր 5։ Այնուհետեւ Աստուած ողորմած էր։

Սեպտեմբերի 1ն էր։

Երբ, քանի մը ժամ յետոյ, բժիշկն հասաւ, Տիկին Ք...... հեռացուց իւր թոռները։ Ապա իւր ծերունի բարեկամին հետ մինակ մնալով, իւր մօտ քաշելով զայն, եւ աչերն աչերուն յառած,

— Ալ լմնցած է, չէ՞, ըսաւ։

— Լմնցա՛ծ... ձգէ՛, Աստուածդ սիրես, գոչեց բժիշկը՝ ջանալով ժպտիլ...... Ջմեզ ամենքս ալ կը թաղես տակաւին։

— Մի՛ ծաղրեր, բարեկա՛մս, ընդմիջեց պառաւն՝ ձեռքն անոր բերնին դնելով...... Այսպիսի ժամու մը մէջ հայհոյութիւն մ'է այդ։ Եթէ մահը մերձ է, ինչպէս կը վախնամ, գիտես ի՛նչ պարտաւորութիւններ կը դնէ վրաս։ Կը հրամայեմ ձեզ որ ճշմարտութիւնն ըսէք։

Այդ կտրուկ խօսքերուն առջեւ, բժիշկը գլուխը ծռեց տխրութեամբ։ Եւ սրրտայուզութենէն խղդուած ձայնով մ'ըսաւ.

— Եթէ բան մը պիտի տնօրինէք, աճապարեցէք։

— Տակաւին որչա՞փ կրնամ ապրիլ։

— Առ առաւելն երկու օր......։

— Երկո՛ւ օր, ո՛հ, Աստուած իմ...... Եւ սեպտեմբեր 5 ին է միայն որ եկամուտս կ'ստանա՛մ...... Ջեմ ուզեր մեռնիլ զայն չըստանալէ առաջ...... Երեք օր եւս պէտք է ինձ, երե՛ք խեղճ պզտիկ օրեր...... Պէ՛տք ունիմ, Տոքթոր...... Կ'ուզե՛մ...... Պիտի ունենա՛մ......

Ասոր վրայ, օրհասականը ելաւ շտկուեցաւ իւր բարձերուն վրայ, աջ կողմը ծռած։ Սրգիլեց որ չխօսին իրեն, չմօտենան, սենեկին մէջ ամենադոյզն աղմուկ մը չընեն, ուշադրութիւնը բոլորովին դարձուցած սա միակ նպատակին, — յաղթե՛լ մահուան։

Եւ, ակնապիշ, անշարժ կը մնար, իւր վերմակներուն կառչած, խնայելով իւր շունչը, մահուան ամեն երեւոյթներն ընծայելով։ Իւր նիհար դիմագծերուն կծկումը ցոյց կու տար այդ գերմարդկային կամքին անհուն ճիգը։

Սեպտեմբեր 3 ին, կարծելով կարդալ ծերունի բժշկին դիմաց վրայ տեսակ մը զարմացում՝ զնա մինչեւ այն ատեն ողջ տեսնելէն, ժպտելու քաջութիւնն ունեցաւ, մրմնջելով.

—Ես ձեզի ըսած էի թէ մինչեւ սեպ-

տեմբեր 5 պիտի երթամ...... Այս կերպիւ, աղջիկներս պիտի կրնան վայելել վեցամսեայ եկամուտս :

Յաջորդ օրն, իւր բոլոր զօրութեամբ մաքառեցաւ քունին դէմ որ մեծապէս կը ծանրանար իւր արտեւանանց վրայ : Այդ քունն ի՛նչ չարախորհուրդ է......: Մերժեց ո եւ է սնունդ, քանի մը կաթիլ շաքարաջուր միայն առնլով :

Վերջապէս երեւցա՛ւ սեպտեմբեր 5 ին արշալոյսը :

Երբ առաջին ճառագայթները թափանցեցին վարագոյրներէն ներս, Տիկին Ք...... բուռն սրտայուզութեան մը ենթարկուեցաւ : Արիւնը ներկեց իւր գունատ այտերը : Իւր ապակենման աչերը չէին բաժնուեր ժամացոյցէն : Եւ կը լսէին ձայն որ կը մըրմնջէր.

— Քանի մը ժամ եւս, ո՜վ Տէ՛ր :

Երբ կէսօր զարկաւ, Նօտարի գրագիր մը բերաւ 1500 Փրանքն, որուն ի վաղուց պատրաստեալ ստացագիրը պառաւն ինք անձամբ ուզեց յանձնել :

Ապա վերմակին վրայ տարածեց տասնեւհինգ սանքտոմներն, դողդոջուն ձեռքով շօշափեց զայնս, եւ դժուարաւ շնչելով, ըսաւ.

— Ա՛լ կրնամ մեռնիլ :

Հետեւեալ օրն, երբ թոռնուհիներն եկան ընդունիլ նորա առաւօտեան օրհնութիւնն, անկողնէն հեռացան սոսկման ճիչով մը :

Մեծ մայրը մեռա՛ծ էր :

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԱԿԱՆ

ՈՐԴԵԿՈՐՈՅՍ ՄԱՅՐՆ

Նըստած էր նէ սպասուհանին առաջի,
Եւ անսովոր շարժմամբ չըրթունք շարժէին.
Առանց բընաւ ողբոց, առանց հառաչի,
Մընար անձկագին :

Կորուսած էր երկու զաւակ. մինչ աղջիկ,
Կոյս մ՚որպիսի տեսնեն մարդիկ սակաւ յոյժ,
Միւսըն կըտրիճ մի պատանի գեղեցիկ,
Ըզգօն եւ աշխոյժ :

Երկու զաւակ. զոյգ մը աստղեր իւր հոգւոյն,
Յորս սեւեռած էին համայն իւր յոյսեր.
Զոյգ ծաղիկներ յորոց տեսիլ քընքշագոյն
Ամեն բան սիրէր :

Երբ իւր որդւոյն խօսէր այդ մայր խանդավառ,
Կարծես կոյս մ՚էր խօսեցելոյն խօսակից.
Շառագնէին առ յոյժ սիրոյն մեղմաբար
Այտք իւր ժըմտալից :

Երբ իւր աղջիկն, որ քաղցր էին նայուածներ,
Աչացն ուշիմ չը թըւէր զուարթ բաւական,
Նէրա համար խընդի բառեր մայրն ունէր,
Բառեր որ ժպիտ տան :

Եւ յաճախ իսկ ասացած էր իւր դըստեր.
«Աղջիկը՛ս, դու սըրտիս գանձն ես թանկագին.
Եւ կարծեմ մայր մի այսչափ սէր չէ տածեր
Վասն իւր զաւակին :

«Այո, եղբայրդ այլ պատուական է հոգւոյս,
Եւ գիտես թէ սիրեմ ըզնա որչափ զքեզ:
Կըրկին վարդեր էք աննըման, գեռաբոյս,
Քաղցր ինձ զուգապէս :

«Այլ ի վաղուց սիրեցի յոյժ հրեշտակներ,
Որք երեւին երբեմն հոգւոյն հիացած.
Եւ երբ հայիմ ի քեզ, թուիս ինձ սըրբանուէր
Հրեշտակ լուսազգեաց :

«Դուստր իմ, աչերդ հաստատէ մէջ իմերոյս,
Եւ երկնային երանութեամբ ողողիմ:
Դո՛ւստր իմ, թո՛ղ ինձ որ պագնեմ զքո ճակատ լոյս,
Եւ սլանան միտք իմ» :

Ա՛յսպէս սիրած էր: Սակայն մահն անողոք,
Իւր գիրգ ծոցէն խըլած էր զայնս երկոսին,
Որպէս երկու ծիլեր քըշտէ մըշակ ոք,
Ի՛ անկնին միասին :

Գնացած էին նոքա ուր թէ երթայ մարդ,
Այլ եւս չառնէ բնաւ վերադարձ յաւիտեան.
Գնացած էին այն ճանապարհն անդըւարձ
Սըգոյ, տըխրութեան ։

Այլ նոցա մայրն հաւատա՜լ չէր կամեցած,
Թէ արդարեւ մեկնած էին իւր որդիք,
Եւ թէ մեկնած էին յաւէտ եւ անդարձ.
Սպասէր հանդարտիկ ։

Նէ հաւատար եթէ վաղ կամ անագան
Զոյգ թըռչունք իւր հոգւոյն պիտի դառնային .
Ուստի պշուցեալ յուղին ներա բիբք ական
Անթարթ հայէին ։

Այգ վարդագգեաց գըտնէր ըզնէ անձանձիր,
Երկայնամիտ, որ ըսպասէր տակաւին,
Նօթի, ծարաւ, հերքն ըզգըլխով ցան եւ ցիր,
Անխօս, դալկագին ։

Երկայն երկայն ժամք տըւընջեան անցնէին
Եւ նէ յամառ աչօք դիտէր զճանապարհն,
Որպէս գառնուկն ի սպանդ վարեալ մօր դարձին
Սպասէ վայրապար ։

Միայն երբեմն, հէ՜ք կին, հառաչ մ՚անհամբեր,
Ցոյց տար եթէ յապաղէին կարի յոյժ .
Այլ վաղանցուկ սա տըրտմութեան մի ամպ էր .
Սիրան էր վաղաբոյժ ։

Մէն մի անցորդ որ հեռուէն նշմարուէր
Իւր զաւակն էր կամ իւր դուստրը նազելի.
Եւ պատրանօքն իւր սիրտ խոցուէր կարեվէր .
Այլ կար անյեղլի ։

Թէ սօսափէր հողմընկեցիկ մի տերեւ,
Կամ դըրացւոյ մի տատանէր վարագոյր,
Թըւէր նըմա թէ աւանիկ թեւ ի թեւ
Գային եղբայր քոյր ։

. . . .

Մի քանի օր յետոյ անցանք մեք ընդ այն ։
Փակեալ էր արդ պատուհանն ուր նըստած էր.
Կեանքն աքսորեալ էր եւ լուռ էր ամենայն ։
Մայրն ալ գացա՛ծ էր ։

Յ. ՍԵԹԵԱՆ

20 Սեպտ. 1885
Օրթագիւղ

ՆԱԽԱԳԱՇԱՐԵԱԼ ՀՕՐ ԽՕՍՔԵՐ
ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԷՐ ՄՕՐ ԽՐԱՏՆԵՐ
ԵՒ
ԱԶԱՏԱՄԻՏ ԱՂՋԿԱՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆՆԵՐ

....

« Աղջիկ Թագուհի »,
կանչեց ինձ մայրիկս ։
« Երէկ երեկոյ
Պատմից ինձ հայրիկս»։
Պարկոյ մեծ տղէն
Դիմացի թաղէն
Մի աղջկան թեւէն
Բռնած վար կ՚իջնար .
Տօ՛, ի՞նչ խենթ, խելոր
Զրոյցներ կանէր .
« Աղջկանց վարժարան
Բացած են» կ՚ասէր ։
«Աղջիկներ կարդան
Տէրտէր, վարդապե՞տ,
Թէ եպիսկոպոս
Մեր գլխին դառնան ։
Էս ի՞նչ դար հասանք,
Էս ի՞նչ ժամանակ,
Հեռան ծննդեան
Հեռան ծննդեան
Հասեր ժամանակ ։
Տղէկներն ուսան
Քիչ մը ուղղական
Քիչ մը սեռական,
Ամէն բան մոռցան
Վ՚եր մեզի կ՚խնդան ։
Թէ գիշեր, ծէն տանք
Ասենք ժամ երթանք,
Սատիկ կ՚բարկանան,
Հազար անարգանք
Տէրտէրոջ կը կա՛դան ։
Թէ պըծնենք ասենք
Սօղոյի տըղէն
Սարէն ու ձորէն
Ճառեր կը կարդայ,
Վարժարան բացէք
Որ մտիկ անէք .
Խեքեաթի սիրով
Վ՚եր թռնեն շուտով
Վարժարան կ՚վարղէն
Խուլ, մունջ կը կայնեն ։
Իսկ երեկոյներ,
Ոչ աղօթք կանեն
Ոչ ծունր կ՚դնեն .
Քիչ է մնացեր
Որ պահոն ել ուտեն ։
Տղէկներն էսպէս
Ճամբուց ելած են,
Աղջիկնե՞րն էլ էս
Ճամբով կորսուին ։
—Իսկ դու իմ աղջիկ,
Հոգւոյս հատորիկ,
Թէ քեզ կարդալ տամ,
Դուն է՞լ քո պապիկ
Կը բարկացունես .
Եւ քո եղբարց պէս
Տէրտէրոջ կ՚անարգես ։
—Մայրիկ իմ սիրուն
Միտ դիր քո որդուն.
Եթէ ես կարդամ
Լինիմ իմաստուն,
Երբե՛ք չեմ լինիր
Իմաստակ գիտուն ։
Ես պիտի յարգեմ
Այն սուրբ կըղերներ .
Որոնք միշտ ազգին
Պատիւ են բերեր ։
Իսկ իմ եղբարց պէս
Ատեր եմ սրտէս,
Այն վատ կղերներ
Որոնք անարգանք
Ու մուր են բերեր
Եւ մեր ազգի տուն
Հիմանց են քանդեր ։
—Չէ իմ թագուհի,
Իմ միակ աղջիկ .
Ինչ կըլէր լինի
Որ քրիստոսի կարգ

Իւր վրայ ունի,
Մեր գլուխ պիտի
Նորա ոտաց տակ
Լինի շարունակ։
—Սակայն Քրիստոս
Ի՞րբ կը ճանաչէ
Թէ եպիսկոպոս
Թէ կաթողիկոս,
Երբ իւր սուրբ սերմեր
Ցերկիր չէ ցաներ։
—Բեր որ համբուրեմ
Քո անուշ լեզուն.
Դեռ չես կարդացեր
Եպիսկոպոս ու
Կաթողիկոսի
Վրայ էլ կ'խօսես։
—Այո, իմ մայրիկ
Դու ինձ լաւ գիտես,
Քո անմեղ աղջկան
Շատ դիր փորձեր ես։
Պապէն թէեւ շատ
Բաներու մէջ վատ
Կուտայ մեղ խրատ.
Սակայն քո աղջիկն
Գիտէ ճանաչել
Հոտաւէտ ծաղիկն.
Կ'նայ համբերել
Որ մինչեւ ծաղկէ
Եւ իր ձեռքերով
Քաղէ հոտոտէ։
—Գիտեմ, Թագուհի,
Եթէ դու կարդաս
Քո եղբարց նման,
Ծաղիկի նըման
Կը զուարթանաս
Ու անմահական
Հոտեր կ'ստանաս։
Սակայն Թագուհի,
Կուխտե՞ս, հանապազ
Համեստութեան քօղ
Երեսիդ պահել,
Աղօթք անելէն
Ու ողորմութէն
Երբէք ձեռք չքաշել
Եւ սուրբ կըրօնիդ
Լապտեր վառ պահել։

—Թէ ես ուսանիմ
Իմ եղբարց նման
Սիրել սուրբերին,
Ատել վատերին,
Յայնժամ դու մայրիկ,
Կ'տեսնես քո աղջկան
Ինչպէս ծաղկոցում
Ծաղկած մի ծաղիկ»։
Մայրիկն երբ առաւ
Վերջին պատասխան,
Համբուրեց աղջկան.
Միւս օր տարաւ
Աղջկանց վարժարան։
Աղջիկն վեց տարուան
Աւարտեց շրջան
Առաջին կարգի
Ընդունեց ուսման
Իւր վկայական։
Անցան քաղցր օրեր
Ու շատ տարիներ,
Մի օտար երկիր
Երեւան ելան
Հինգ օրիորդներ։
Սոքա ամէնքն էլ
Ձեռագործութեանց
Եւ ընտիր ուսմանց
Կիրթ վարժուհիներ
Եւ պարկեշտ մայրեր,
Թագուհի անուն
Մի ուսեալ մօրից։
Թէ սոցա գործեր
Բարձր էր Թագուհից.
Բայց եւ ամէնքն էլ
Դուրս էին եկել
Թագուհի անուն
Մաքուր արգանդից։
Ծընողք, էլ խեղճենք,
Այս օրիորդներն
Օրինակ առնենք,
Մանչերն ու աղջկունք
Հաւասար կրթենք.
Թէ մեր Պապէին
Էլ ականջ դընենք,
Բահ պիտի առնենք
Մեր տան հիմ քակենք։

1885 Նոյ. 3
ի Բաղէշ

Ա. ՔՀ. ՇԻՂԱՅԵԱՆ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԱՍԱՑՈՒԱԾՔ

ԳԱՒԱՌԱԿԱՆ ԱՌԱԾՆԵՐ ԵՒ ԽՕՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՁԵՒԵՐ

— Ո՞ր աչք ո՞ր համար կուլայ։
— Կով չիկայ, կապ կ'ոլրէ։
— Գնա մեռիր, եկուր սիրեմ։
— Մարդուն միսն համով ըլէր, կ'ուտէին։
— Եզը կրակին վրայ՝ իրեն վազեցի։
— Քիգլի պիտնայ, գիտես ժմուորին ալ կը պիտնայ։
— Աղէկ վարդն իր հողին վրայ կը բուսնի,
— Բերանը շան լակամանի կը նմանէր։
— Մուրս մաղիմ գլխուդ վրայ։
— Եղն ա՛ղէկ է, շան տիկի մէջ է։
— Ամեն չամչի կոթ մի կայ։
— Նոսկին փայտէ է։
— Տարտս չի հասկնար, կէս գիշերին ժամ կը կանչէ։
— Աստուած առաջ շատ գիտնացողին տունն աւերէ։
— Կարդայ, կարդայ տէրտէ՞ր տըլլի։
— Գէլն անօթի լեռը չելլար, կ'ըսեն կըշտութեան համար է։
— Կուշտն անօթիին մանր կը բրդէ։
— Կուլայ հիմայ, կ'երթայ դարձեալ։
— Ձեմ ուտեր, ճէպս դիր։
— Քընծ բարտին երկայն է։
— Քրդուն մախաթ մի խոստանար, սուրբին ալ մոմ։
— Պուտուդ կորկոտ ձգէ, ուրիշն օգուտ չունի քեզ։
— Թուփն աղէկ, խաղող չունի։
— Իշուն մեղադրեցին ականջդ երկայն է, ըսաւ անուննս ալ էշ է։
— Շանը կը զարնեն, տիրոջմէն կամչնան։
— Շունն ուտէ գէլուն ճիկերը։
— Ծերն իշու մի խրկեր, կէնճն ալ աղջկայ։
— Օրն առաւօտէն հասկցիր։
— Կաթ թափող կատու կըլմանի։
— Աչքդ ելլայ, անունդ չելլայ։
— Մէկ աչքը միւսին օգուտ չունի։
— Շատ վազողը շուտ չի հասնիր։

— Իշուն վրայէն ինկողը մեռաւ, ձիուն վրայէն ինկողը չի մեռաւ ։
— Տէրտրու պէս տուրն են սորվեր ։
— Վարժապետի խելք (կը նշանակէ համբակի մը մտածութիւն) ։
— Գոված էշը չամուռէն չանցնիր ։
— Մեր Թարխանան քու հէշը չա՞ժեր ։
— Էրդը քուվդ չէր, մարա՞գն ալ քուվդ չէր ։
— Սատանին հետ աղբար եղիր, տէշմոր գործդ հանես ։
— Սատանին երկու տղայ կայ, մէկին անունն է Սըլիկ, միւսինը՝ Պըլիկ ։
— Աղջիկ է, ուրիշի տան ճրագ է ։
— Տանողիդ տունն աւրի ։
— Բրտի շինած կըլմանի ։
— Գեղացի է, մարդ չիկայ, չամռ է կոկոզը, կոթը պախըրը ։
— Մեղդրողին տունն հանդպի ։
— Հարսը մէրանցը՝ փեսան աներանցը ։
— Աստուած հինգ մատները մէկ չէ ստեղծեր ։

Հաւաքեց
Յ․ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ

Քարբերդ

ԱՌԱԾՆԵՐ

Ի ՂՈՒԼԹԻԿ ԳԻՒՂ

—Ադմորդին խացի ծաղիկ ա ․
Անուշ լեզուն զաշխարհ կուտայ ․
Աստված եար եղի, տունէն նայար թ՚եղի ․
Աշխարհ վի փորուն ա ․
Անամօթ խարսն ի խերանց, անամօթ փեսէն յ՚աներանց ։
Անին ու իր նմանին, դեւն ու իր խնամին․
Աստված օձուն ուր ձգուն վատ օր չիտայ ․
Աստված ազատայ մունջ մեղաւորից ․
Աստված սար կը տեսնի, ձուն կը դնայ ․
Արեւով անձրեւ կուգայ ․ մուկն ի շուկէն շուռ կուգայ ։
Աստծու տիրուկ գառ գէլ չուտեր ․
Անամօթին բանքս մի պխտի ․
Աղուէսու բանն ի՞նչ ա ի շուկէն, որ ղբնի փէտն գայ վի թեւին․
Աստված անծղուն լսայ, վարդեւրին ձուն կուգայ ։
Արտ Դրգօին, տուն Զրգօին, Ըռզգօ՛, քո տուն ի չէն ։
Ալս կը բերայ զմալս ․
Ամեն խաւք խըտ ուր երամուն ․
Առջեւանց խայելի, ետեւանց արծելի ․
Ամենքն ալ վի խաստ ձղի են ․
Ամպ օր պառվուն առաւօտ ․
Աշխարհ դմակ, դանակն ինէ, որ կտրիճ ա, ինք կուտայ ․
Աղէկ ձագն ի ձուն ա բէլու, աղէկ մանուկն յ՚օրօրոց ․
Անդիկ էլ կը լուսնայ ․
Աստված ձախայ, մարդ կը կաղայ ․
Անուն կայ, անկուն չկայ ․
Ասող լսողին ծառայ ․
Աստված օր տայ, չխարցուցիր վի՞ր տղէն ես․
Անամօթի երես թքուցեն ․ կ՚ասայ անձրեւ կուգայ ․
Աստված ղորդ մընջ քարին ստեղծեր, կանանչն ի բերան ա դրեր ։
Ամեն մարդ կրակն ուր ձուազէղի տակ կուլայ ։

—Բաբլաք թալա՞ն ա ․
Բան դրին, փախսաւ ; խաց դրին խասաւ ․
Բէխէր խաշին խզար տարի խունկ ծխա՛․
Բրդուճ մի մթան, կ՚աժայ կով մի կթան․
Բան կենայ, բան կը բուսի ․
Բարիկմութեն աչքի մէջն ա ․
Բոստնչուն փառփառ մի՛ ծախեր ։

—Գառն կ՚ապսպրայ ի գէլն ․
Գողն ի գողուց գողացաւ, Աստվածն ի վեր զարմացաւ ․
Գողն օր անէն եղի, զեղն յերդսէն կը խանեն ․
Գէշ խօսքն քամին կը տանի ․
Գորտի երես թքուցեն, կը մտի մընջ ջրին ․
Գէլերու անունն ելեր, աղուէսներն են դրբերն կտրեր ․
Գիտցողին մէկ, չգիտցողին խզար ․
Գդալով ժողվա՛, շերեփով տուր դո՛ւս,
Գէլու բուն օսկո՞ր կ՚էվէլնայ ․
Գիտունի խետ քար կրա՛, անգէտի խետ կերուխում մ՚ըներ․
Գեղ կ՚անի, գերան կը կոտրի ․
Գէլն ամպ օր չատ ա տեսեր ․
Գետ չի գար, կոճ բերեր ։

—Դեւ թո՛ղ դդում․
Դոր չոջ մարդ չկայ, ջոջ քար դիր տեղ ․
Դեւն յ՚ասող մտաւ, աւտցողի՞ն ինչ եղաւ ․
Դու քո բերնով կը բռուխս ․
Դոր ախ կայ, ամօթ կայ ․

Դոր չամիչ կայ, պոչ մենէն կախ ա.
Դարք կայ ջոջութ․ դարք կայ փոքրութ։
Դեւուն դժոխք նշանց կուտան, որ զարքայութեն մոռնայ.
Դատին խօղեր, ուտին բօղեր։
—Երկու աղէկ մէկտեղ չ'եղիր.
Երկու ընկեր, երեք կռուընկեր.
Եօթ գազ կտաւ տի տանինք աշխրէն.
Երեսանց քիհանայ, սրտանց սատանայ.
Եզն ընկեր, դանակ չատցեր.
Երկու կատու չուն մի կը խեղդեն.
Ելնի ի ձին զԱստված կը մոռնայ, իջնի ձիուց զձին կը մոռնայ։
—Ջունք տի չինէր, զաչն աւրեց։
—Էն խըռ ցի մաղ կը տանի.
Էն երէ կուզէկուզ, դու թողիր ապլապո՛ւզ.
Էշ խեծնել մէկ ամօթ, իշուց իջնիլ խզար ամօթ.
Էշն ընկեր ի գարու խոր.
Էն ձեռք զ'էն ձեռք կը լուայ, երկուքն զ'երես.
Էշն ի՞նչ գիտնայ զգէշն.
Էշն ի կանգար, կնիկն ի խաբար.
Էնոր մօտէն, որ երկու խոզի չպատուին, էն էլ փարէ մի չ'աժար.
Էծն յուր օտնէն կը կախին, ուլն յուր օտնէն.
Էծու տէր կտաւ չ'առներ.
Էծ մի կլթան, մընջ գեղով ժողվեն տան.
Էշ դատի, տէրն ուտայ։
—Ընկուկ բրին բարեւ չկայ.
Ըմեն օր ջուր չի գար, ալուր բերիր։
—Թան եղի, ճանճ Բաղտատայ կուգայ.
Թողիր սաղմոս, առիր տամբուրէն.
Թրի զարկուկ կը սաղնայ, լեզուի կծուկ չսաղնար.
Թողիր զգետին, կը տիպայ զգլուխ։
—Իշուն ըսին «քե քուռակ մ'եղաւ.» տռաց. «եղաւ, չ'եղաւ, բեռն ի յողնէս չպակսաւ.»
Իրիցկին ըմին օր գաղայ չ'ուտեր.
Իշու փոր մանիշկով չլցուիր.
Իրիկուան լացիկ, խլիսուան ծաղրիկ.
Իմալ գեղի նախիր, պառվու մօզիկ խետ.
Ինչ գայ վի մարդու, ուր խելքէն ա.
Ինչ ասես, զ'են տի լսես.
Ինչ որ ցանես, զ'էն տի քաղես։

—Լուս լուսնայ, փորու սուդ ա.
Լաւ ա փորձուկ թան, խընջ անփորձ մածուն.
Լուսին որ լուսին ա, խոռ ա.
Լաւ ա գեղի կատուն մընջ դսու խաթուն.
Լուից ձէթ կը քամայ։

Հաւաքեց

Բաղէշ Յ. ՏՈՒՏՈՒԽԵԱՆ

ԱՍԱՑՈՒԱԾ Ի ԲԱՍԷՆ

Նանէ՛, էս օր գառ կ'արծէի,
Մասրի փուշն երեսս արունեց։
— Զօրնայ էն վարդի փուշն,
Զարունէ քո լուս երեսն։
— Մ'անե՛ր, մ'անիծե՛ր, նանէ՛ ջան,
Պե մուրատ աղապ մը պադաւ,
Պադաւ թէ առնէ մուրատ,
Կ'անիծես կ'եղնի պէ մուրատ։

Վաղարշակերտ ՈՒՂԵԽՈՐՆ

ԶԱՆԱԶԱՆՔ

ՎԵՐՋԱԼՈՒՍԱՅԻՆ ՊԱՅԾԱՌՈՒԹԻՒՆ

Մօնքալիեռի դիտանոցին գիտուն տեսուչը հետեւեալը կը հաղորդէ «Քօզմօզ»հանդիսին.

Վերջալուսային պայծառութիւնն որ տարիու կէսէ ի վեր սկսած է երեւիլ մեր նահանգաց մէջ եւ որ գրեթէ վերջին ձմեռէն ի վեր առկայծիլ կ'երեւէր, վերստին իւր առջի փայլն առաւ այս ամրան սկիզբը։ Մայիսի վերջերը նոյն լոյսը արդէն աւելի սաստկացած էր. հոս տեսնուեցաւ այդ լոյսը ինչպէս նաեւ Իտալիոյ ուրիշ շատ տեղեր մինչեւ ի Սիկիլիա. բայց ընթացիկ ամսոյս 4 ին եւ մանաւանդ 5 ին արեւուն մտնելէն անմիջապէս վերջը՝ երկինք բոլորովին բոցավառ կ'երեւէր, այնչափ նորա կարմիր գոյնը փայլուն եւ պայծառ էր։

Սակայն ամսոյն 13 ին երեկոյին տեսարանը բոլորովին հիասքանչ եղաւ, 1883 ի ձմրան եւ անցեալ ամրան տեսարաններուն հաւասար։

Երեկոյեան ժամը 8 ին միջոցները սկսաւ երեւիլ եւ ժամը 8ը 20 վայրկենին եւ 8ը 30 վայրկենին մէջտեղ իւր վերջին սաստ-

կութեան հասաւ եւ մինչեւ ժամը 9ը ¼ անցած տեւեց․ այնպէս որ դեռ այն ժամուն քաղաքին տուներն եւ գեղածիծաղ բլուրին վրայ ցիր եւ ցան գտնուող բազմաթիւ ամարանոցները եւ մեր դիտանոցէն մինչեւ Ալբ-Մարիթիմ լերանց հեռաւոր գագաթները եւ կատարները տարածուող մեծ ընդարձակութեան ամեն մասունք ջինջ եւ յստակ կ'որոշուէին ։

Երեւոյթին փոփոխումները գրեթէ նման եղած են այն փոփոխմանց որոնք շատ անգամ նկարագրուած են այդ լուսոյ ամենէն աւելի սաստկութեան միջոցներուն մէջ ։

Ժամը 8ը 25 վայրկենին այն լոյսը որ Ալբ - Կոտ լերանց շողշողուն կատարներուն վրայ կը փայլէր, որոնց ետեւէն արեւը դեռ նոր ի մուտս խոնարհած էր, այն լոյսը կ'երեւէր ոսկեճամուկ նշոյլով մը, որ հետզհետէ բարձրանալով նարնջագոյն կ'ըլլար եւ յետոյ մեղմ վարդագոյն եւ մինչեւ 60 աստիճանէն անդին կը բարձրանար հորիզոնին վրայ ։ Գունաւորութիւնը դէպի հիւսիս կը տարածուէր եւ մինչեւ Ալբ - Բէնէն հասած ժամանակ սաստկութիւնը կը նուազէր, այսինքն մինչեւ այն կէտը հասած ժամանակ ուսկից անդին այլ եւս մեր դիտանոցէն չ'երեւիր ։ Իսկ հարաւակողմը բոլորովին կը չիջանէր ։

Երկնից հանդիպակաց կողմէն իբրեւ միգամած քօղ մը նուազ կարմիր գոյնով կ'երեւէր ։ Բոլոր դաշտին վրայ յստակ դեղին լոյս մը տարածելով ամենափոքր անհարթութիւններն երեւան կը հանէր ։ Հեռագոյն լերանց կողերը կապտաներկ կ'երեւէին, որով գրեթէ անհնարին կ'ըլլար անոնց գագաթները ծածկող ձեան դէզերը նշմարել, երկնից վրայ յստակ կերպիւ գծագրելով ։

Ժամը 8 ու կէսէն վերջը՝ այդ դեղին գոյնն այլ եւս չփայլելով աստիճանաբար նարնջի կը փոխուէր, եւ յետոյ լեմոնի, ցորչափ կը յառաջէր դէպի հիւսիս․ այն ատեն վարդի գոյնը հետզհետէ դէպի զէնիթը վերանալով աւելի կը պայծառանար․ իր բարձրութեան ու պայծառութեան ամենէն վերին կէտն հասաւ ժամը 9 ին ու 9ը քառորդ անցած գրեթէ մինչեւ 80 աստիճան բարձր էր հորիզոնին վրայ, իր ցոլացումներն անհունութեան մէջ մոլորած ամպի մը վրայ զարնելով ։ Բաց դեղին, բաց կանաչ եւ զմրուխտային ամենէն աւելի վառ երանգները այդ լոյսը կը զատէին լերանց կատարներուն վրայ տարածուող նարնջագոյն եւ կենդանի փայլէն ։

Այս լոյսէն դեռ հետք մը կը նշմարուէր ժամը 9 ը 3 քառորդ անցած, ժամ յորում թէպէտ յոյժ պայծառ էր երկին՝ գրեթէ միայն ամենամեծ աստղերը որոշ կը տեսնուէին ։

Ստուերադէտս աւելի լուսաւոր կողմն ուղղելով, կարմիր, նարնջագոյն եւ դեղին քիչ բեկբեկող գունոց մէջ տեսայ որ մթնոլորտային ծծմանէն յառաջ եկած քաջածանօթ աղօտ գծերը վերջին տարուընէ աւելի ստուար էին․ ջրոյ շոգւոյ ծծումները կարմըրին եւ նարնջագունին մէջ աւելի սաստիկ էին ։ Նաեւ պզտիկ գրպանի ստուերադէտով մը աւելի քաջորոշ կը տեսնուէին եւ մինչեւ ժամը 9ը տեսանելի եղան․ կանաչին, կապոյտին, մանիշակագոյնին մէջ գծերը շատ աւելի տկար էին ։

Ամսոյն 15 ին յաջորդ առաւօտը ժամը 4 ին նորէն կը տեսնուէր դէպի Արեւելք վարդի երանգ մը որ բոլոր այդ կողմի երկինքը կը լուսաւորէր, եւ յետոյ արեւը ծագած ժամանակ պսակուած էր անհուն շրջանակէ մը, բայց նախընթաց տարուան շրջանակէն աւելի տկար ։

Երեւոյթն երեւցաւ մթնոլորտային մի եւ նոյն պայմաններով որ կանխաւ դիտուած էին․ երբոր խոնաւաչափը բարձրացաւ, այդ երեւոյթը սկսաւ երեւիլ, նախորդ ամսոց խիստ ճնշումներէն վերջը որ տեւեցին մինչեւ Մայիս 22․ եւ անփկայ յարատեւեց ցորչափ ճնշումները բարձր էին, մայիս 24 էն մինչեւ օգոստոս 6․ եւ դադրեցաւ այն մրրկին հետ որ մեր նահանգներէն անցաւ ամսոյն 8էն մինչեւ 10ը, եւ որ վերջին անձրեւներն եւ վերջին փոթորիկները բերաւ՝ բայց այդ տեսարանը նորէն սկսաւ, պաղ հովոյ հոսանքի մը հասնելով, որ առաջուընէ աւելի խոնաւաչափը բարձրացուց, երկինքը պայծառացուց եւ բարեխառնութիւնը ամսոյն 7 ի առաւօտէն մինչեւ 15 ի առաւօտը 31 աստիճանէն մինչեւ 13 իջեցուց ։

Այս ամենը կը հաստատեն եւս քան զեւս այն զգացումը զոր ես երեւոյթին ամենէն

առջի երեւնալուն՝ այսինքն դեկ. 1883 ին յայտնեցի՝ այն է թէ բոլոր վերջալուսային դիտուած նշոյլները ամեն բանէ առաջ մըթ- նոլորտին ամենաբարձր խաւերուն մէջ ցրուեալ ջրոյ շոգւոյ արդիւնքն են. եւ չեմ կարծեր որ դեռ խորհուի թէ Քրաքա- թօայի մոխիրներուն օդին մէջ առկախ մնա- լէն յառաջ կուգան։

Վ. Գ.

ՄԱՍԻՍԻ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

Ահաւասիկ ինչ պայմաններով կ՚առաջարկենք այլ եւ այլ գիտական խնդիրներ։

Ա. Իւրաքանչիւր խնդիր պիտի կրէ թիւ մը 1 է սկսեալ եւ պիտի մնայ չորս շաբաթ հետզհետէ, եթէ նոյնչափ միջոցի մէջ լուծող մ՚ունենայ, եւ առ ա- ռաւելն երեք ամիս՝ եթէ լուծող մը չգտնուի։

Բ. Հետեւաբար առ նուազն 1 եւ առ առաւելն 3 ամիս յետոյ պիտի ծանուցուին խնդրոյ լուծումն եւ լուծողաց անուններն ըստ արժանեաց։

Գ. Անընդունելի պիտի լինին (թէեւ ճիշդ ալ ըլ- լան) այն լուծումներ որք բաւական խնամով գրուած չ՚են, ինչպէս եւ անոնք որք մի միայն պատասխանի թիւերը կը պարունակեն առանց պատճառաբանու- թեան։

Դ. Խնդրոյ լուծմունք պէտք են գրուիլ մասնա- ւոր թերթի մը վրայ, ի գլուխ ունենալով խնդրոյն թիւն եւ յառաջադրութիւնը, առանց պարունակե- լու ուրիշ որ եւ է բան։

Ե. Եթէ խնդիրներ ունեցողներ ըլլան, որք ուզեն «Մասիս»ի միջոցաւ առաջարկել զանոնք, հաճու- թեամբ կ՚ընդունուին սա պայմանաւ որ խնդրոյն լու- ծումն ի միասին յղեն նախապէս։ Այն օրինակ խընդ- րոց մէջէն ընտրութեան իրաւունքն բացարձակապէս խմբագրութեանս վերապահեալ է, որ կը հրատարակէ կամ ոչ առաջարկեալ խնդիրներն, առանց աւելի բա- ցատրութեան։

Զ. Տարւոյն վերջ, լուծողաց մէջ յաջողագոյն հանդիսացողներէն առաջին երեքին պիտի տրուին հե- տեւեալ պարգեւները խմբագրութեանս կողմանէ.

Ա. Մէկ տարեկան Արեւելք.
Բ. » տարեկան Մասիս։
Գ. » վեցամսեայ »

Է. Նամակները պէտք է ուղղել առ խմբագրու- թիւն ԱՐԵՒԵԼՔ ՕՐԱԳՐԻ, ի Նորատունկեան խան, Կալաթա։

Առաջարկեալ Խնդիրք

Թիւ 3. (Մասիս թիւ 3795)
» 4. » » 3796)
» 5. » » 3797)

ԽՆԴԻՐ

ԹԻՒ 6.

Երեք կէտեր կան Օ, Ա, եւ Բ որք միեւնոյն ու- ղիղ գծի վրայ չեն։ Աէն եւ Բէն դէպի Օ, ՕԱ եւ ՕԲ գծերուն վրայ ԱԳ եւ ԱԴ երկայնութիւններն կ՚առնունք, երկուքն ալ հ ի հաւասար։

Միեւնոյն գծերուն վրայ Աէն դէպի Օ եւ Բէն Օ ի հակառակ ուղղութեամբ ԱԳ՛ և ԲԴ՛ երկայնու- թիւններն կ՚առնունք երկուքն ալ հ՛ ի հաւասար.

1°. Ապացուցանել թէ ԳԴ գծին մէջտեղէն բարձրացած ուղղահայեացն միշտ անփոփոխ կ կէտէ մը կ՚անցնի, որքան որ ըլլայ հ երկայնութիւնն։

2°. Ապացուցանել թէ Գ՛Դ՛ի մէջտեղէն բարձ- րացած ուղղահայեացն նմանապէս միշտ անփոփոխ կ՛ կէտէ մը կ՚անցնի, որքան որ ըլլայ հ՛.

3°. Գտնել կ եւ կ՛ կէտերուն հեռաւորութիւ- նը. Եւ ենթադրելով թէ ՕԱ = ա եւ ՕԲ = բ ըլ- լայ Օ անկիւնն տնօրինել, այնպէս որ կ եւ կ՛ կէ- տերու հեռաւորութիւնն որոշեալ ծ երկայնութեան մը չափ ըլլայ.

Ընդհանուր մրցումն Զափ. (1885)

ԽՆԴԻՐ ԹԻՒ 2

ԼՈՒԾՈՒՄՆ

‡, +, § · · · ⁎ կոչենք փոքր ծրարնե- րու ներքեւի քարտերուն անծանօթ ար- ժէքներն.

ծ ըլլայ փոքր ծրարներու եւ Ր մնացորդ քարտերու թիւերն, որք մեզ ծանօթ են։

Մեր փնտռածն է.

Ք = ‡ + + + § · · · + ⁎

Արդ փոքր ծրարի մը քարտերուն թիւն հա- ւասար է Նի եւ ներքեւի քարտին արժէ- քին տարբերութեան, եւ աւելի 1, այսինքն ներքեւի քարտը։ Հետեւաբար փոքր ծրար- ները կազմող քարտերու թիւը կը լինի.

(Ն − ‡ + 1) + (Ն − + + 1) + (Ն − § + 1) · · · + (Ն − ⁎ + 1)

այսինքն ծՆ + ծ − ‡ − + − § · · · − ⁎ = (Ն + 1) − Ք

որով եւ հետեւեալ մէկ անծանօթով հա-

ւասարութիւնը, որ կուտայ ամբողջ քառտերու թիւն․

Ա = ֆ (Ի + 1) — Ք + ր յորմէ

Ք = ֆ (Ի + 1) + ր — Ա

խնդրուած ձեւանն, որուն մէջ բաւ է ֆ, Ի, ր եւ Ա գրերու տեղ ծանօթ թիւերը դնել Քի արժէքն իմանալու համար։

Անուանք լուծողաց

1. Օր. Ա. Գ. Գ. Իւսկիւտար
2. Կարապետ Յ. Ազարէկեան, Իւսկտր.
3. Վահան Մամասեան, Նէնի-գաբու
4. Գրիգոր Վարդանեան, Կ. Պոլիս
5. Ս. Պետրոսեան, Կիրասոն
6. Կ. Մնացականեան, Տրապիզօն

Տ. Յ. Պ. Ադանա. — Թիւ 1 խնդրոյ լուծումն ընդունեցինք ձեր նոյ. 14 նամակաւ․ սակայն ինչպէս պիտի տեսնէք որոշեալ պայմանաժամէն յետոյ, ըստ որում Մասիսի վերջին համարին հրատարակութենէն վերջ միայն հասաւ մեր ձեռք։ — Ձեր նամակին այն մասին համար, յորում ըսած էք թէ գրահաշիւ չ'գիտէք, արդեօք մը չկրնար ըլլալ լուծմանց խիստ ընդունելի լինելուն, եթէ ուրիշ միջոցաւ լաւ պատճառաբանեալ լինին։

Կրկին անգամ կը խնդրուի որ իւրաքանչիւր խնդրոյ լուծում գրուի մասնաւոր թերթի մը վրայ ի գլուխ ունենալով խնդրոյ թիւն եւ յառաջադրութիւնը։ — Առանց այս պայմանաց լրացման պիտի պարտաւորինք մերժել խնդրոց լուծմունք թէեւ ճիշդ ալ լինին։

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՖՐԱՆՍԱ — ՍՊԱՆԻԱ

Ֆրանսայի մէջ, Յեղափոխական վերջին ընտրութիւններէն ի վեր, հանրային ուշադրութիւնը կեդրոնացած է գլխաւորաբար Թոնքինի խնդրոյն վրայ։ Խորհրդարանին կողմէ կարգեալ 33 անդամէ բաղկացեալ Յանձնաժողով մը մանրակրկիտ քննութեամբ կ'զբաղի Թոնքինի գրաւման համար Կառավարութեան պահանջած վարկի խնդրովը։ Մասնախումբեր եւ դեր-մասնախումբեր կարգած է որոց իւրաքանչիւրը կը պրպտէ խնդրոյն անցեալ ու ներկայ վիճակը, զինուորական, քաղաքական եւ այլ տեսակէտներով։ Յանձնաժողովոյ մեծամասնութիւնն՝ որ կը բաղկանայ արմատական յեղափոխաններէ, յաջողած է նախագահ ընտրել զՊ. Ժ. Բէռէն՝ որ Ֆրանսական զօրքերն անմիջապէս Թոնքինէ հեռացնելու կուսակից է եւ ծայրայեղ հակառակորդ Նախորդ նախարարութեան գաղթային աշխարհավարութեան։ Սակայն Պ. Պրիսոնի նախարարութիւնն իւր հաստատամիտ ընթացքով եւ Յանձնաժողովոյ մէջ ըրած հայրենասիրական անկեղծ յայտարարութիւններով զգալի ներգործութիւն ըրած է մտաց վրայ։ Ո՛չ միայն Յանձնաժողովոյ անդամներէն ոմանք բարեփոխած են իրենց կարծիքն, այլ մանաւանդ ժողովուրդն՝ որուն համար այս վիճաբանութիւնք եւ խորհրդարանական Յանձնաժողովոյ կազմութիւնն իսկ խորին մտահոգութեան առարկայ մ'էին, յոյս եւ ոյժ առած է, տեսնելով որ կառավարութեան գլուխը գտնուող անձինք կ'ըմբռնեն Ֆրանսայի շահն ու պատիւը եւ կ'ուզեն ամոքել Յեղափոխութեան առաջին օրերու եռանդը։ Շատ քիչ խնդիրներ այսքան բուռն կերպիւ յուզած էին հանրային կարծիքն ի Ֆրանսա եւ ազգային արժանապատուութեան զգացումերը գրգռած։ Կրնանք ըսել ամբողջ երկիրը կը հետաքրքրուի միահաղոյն․ այս ընդհանուր հոսանք հաղորդուած է նաեւ

մամլոյն որոյ ստուար մեծամասնութիւնը կը պահանջէ Ֆրանսայի պատիւը փրկելու միջոցն․ քաղաքական առաջնակարգ թերթեր երկրին զանազան կողմերէն բողոքոյ գրեր կ'ընդունին արմատականաց ուղղութեան դէմ․ զինուորական կարեւորագոյն թերթ մը կ'ըսէ իսկ, թէ բազում սպայք պատրաստուած են հրաժարիլ իրենց պաշտօններէն, եթէ որոշուի Թոնքինը պարպել։ Իրաց այս վիճակին առաւել եւս ոյժ տուին Բէքինի Ֆրանսական նախորդ ներկայացուցիչ Պ. Բաթնօթրի եւ Պռիէր-տը-Լիլ զօրավարին յայտարարութիւնքն առաջի Յանձնաժողովոյն։ Այս վերջինը, ռազմագիտական տեսակէտով ինչ ինչ ապահովութիւններ տալէ յետոյ, հաստատեց նաեւ թէ Թոնքինի հասոյթք առատապէս պիտի բաւեն գրաւման բոլոր ծախուց, երբ երկիրը խաղաղի։ Նախորդ հրամանատարն ո՛չ նուազ բացորոշ յայտնութիւններ ըրաւ քաղաքական տեսակէտով․ առարկողներ եղած էին թէ Պ. Ժ. Ֆէրրիի բացարձակ հրամանաց հնազանդելու համար էր միայն որ Ֆրանսական զօրքերը Լանկ-Սոնը գրաւելէ յետոյ Չինաստանի-Դուռն անցած էին, ըստ որում Պ. Պրիսոնի նախորդը վճռական յաղթանակի մը կը կարօտէր իւր նախարարութիւնը փրկելու համար։ Զօրավարը բացարձակապէս մերժեց զայս ամենայն, եւ ըսաւ թէ իւր անձնական պատասխանատուութեան ներքեւ միայն այդքան յառաջ մղած էր արշաւանքն, տեսնելով թէ հարկ էր սահմանագլխէն անդին վանել զՉինացիս, որոյ համար գործելու կատարեալ ազատութիւն ստացած էր կեդրոնէն։ Գալով Ֆրանսական զօրաց Լանկ-Սոնէն ետ քաշուելու կէտին, Պռիէր-տը-Լիլ զօրավարն այդ պարտութեան բոլոր պատասխանատուութիւնն Էրպէնժէ գընդապետին վերագրեց, ապացոյցներ յառաջ բերելով որք կը քննուին յատուկ մասնախմբի մ'առջեւ եւ որոց արդիւնքը խիստ գաղտնի կը պահուի։

Միւս կողմէ, այժմեան հրամանատար Քուրսի զօրավարը սա իմաստով հեռագիր մը կ'ուղղէր այս օրերս ի Փարիզ․

« Վար դրէ Թոնքինի Պաշտօնական Լրա-
« գրոյն ուղղեալ հեռագիր մը որ կը յայտ-
« նէր թէ — Յանձնաժողովոյ մեծամասնու-
« թիւնը նպաստաւոր է Թոնքինը պարպե-
« լու — Այս հեռագիր եթէ իմացուէր Թոն-
« քինի եւ Աննամի մէջ, յոյժ մեծ ազդե-
« ցութիւն պիտի ընէր․ բոլոր բնիկ պաշ-
« տօնեայք պիտի հեռանային մեր քովէն և
« դուցէ ապստամբութիւն մ' եւ ընդհա-
« նուր կոտորած յառաջ գային։ Հետե-
« ւաբար կը փափագիմ կեդրոնական կա-
« ռավարութեան որոշումն իմանալ, մըտ-
« քերն հանդարտեցնելու եւ զգուշական
« միջոցներ ձեռք առնլու համար։ Ես կը
« խոստանամ Տէլդան հանդարտեցնել քիչ
« ժամանակի մէջ, բաւական է որ չհաս-
« նին մեզ այսպիսի լուրեր որք մեր ազդե-
« ցութիւնը կը կտրեն Աննամի արքունեաց
« քով։ Վճռական պատասխանի մը կ'սպա-
« սեմ հերքելու համար Հոնկ-Քոնկէն եւ
« Սայկոնէն հասնող անհամար աննպաստ հե-
« ռագրերն ու թղթակցութիւնները »։

Այս ամէն պարագայք եւ յայտնութիւնք ի մի գալով, նպաստաւոր ազդեցութիւն մը կունենան բազում երեսփոխանաց վրայ որք թէ եւ Յանձնաժողովոյ կազմութեան պահուն Թոնքինը պարպելու գաղափարին յարեալ անդամոց քուէ տուած էին, սակայն իրենց համոզումը փոփոխել կը թըւին։ Այս բարեփոխում գուցէ մասամբ յառաջ կուգայ նաեւ նախարարական տագնապ յարուցանելու երկիւղէն, ըստ որում որքան դիւրին կ'երեւի տապալել արդի նախարարութիւնը, նոյնքան դիւրին չէ Պ. Պրիսոնի պատրաստ յաջորդ մը գտնել։ Եւ դեռ աւելին կայ։ Պ. Պրիսոն չյնդեր Թոնքինի ամբողջակի գրաւման ձեռնարկելու գաղափարին վրայ․ նա կ'ընդունի նաեւ իւր ծրագրի վրայ բարեփոխում եւ մասնակի գրաւման առաջարկ, եւ չհակառակիր իսկ անոնց որք կ'ուզեն Ֆրանսական թեւարկութիւն մը հաստատել ի Հիւէ, որպէս հաստատուած է ի Թունուզ։ Այս գաղափարին յարողները կը կարծեն թէ այս ճանբով սկսելու էր նաեւ Պ. Ֆէրրի, եւ փոխանակ աշխարհակալութեան ձեռնարկելու, պարզապէս գաղթային աշխարհավարութեան մը հետեւելու էր։ Գաղթային աշխարհավարութեան հետեւող պետութիւնք՝ Անգլիա եւ Գերմանիա, միշտ ջանացած են, կ'ըսեն, նախ եւ առաջ իւրացնել վաճառականութիւնն այն երկիրներու որոց կ'ուզեն տիրել տակաւ առ

տակաւ․ բնիկ ժողովրդեան մէկ մասն իրենց կողմը գրաւած են, կազմելով տեսակ մը կուսակցութիւն զոր կը հովանաւորեն, կը զօրացնեն եւ հուսկ ուրեմն կ'ընտելացընեն իրենց յաղթանակաց եւ գրաւմանց․ այսպէս կը գործէին Վենետիկցիք եւ Հոլանտացիք Միջին Դարու մէջ և այս կերպով Անգլիա տիրեց Հնդկաստանի ։

Իսկ Պ․ Ֆէրրի, ինչպէս յայտնի է, հետեւեցաւ տարբեր ուղղութեան մը, 30 հազար հոգւոյ բանակ մը հանելով Թոնքինի վրայ, զայն քանի մ'ամսէն աշխարհակալելու առաջադրութեամբ ։

Առանց սակայն անցեալ մանրամասնութեանց մէջ մտնելու եւ ներկային վրայ միայն խօսելով, իրողութիւնը սա է թէ, Պ․ Բրիսոն՝ որ այժմ պաշտօնի գլուխ կը գտնուի, կը պնդէ թէ Ֆրանսայի ազգային պատիւն ու շահը կը պահանջեն ձեռք չ'քաշել Թոնքինէ որուն համար այնքան կեանք եւ դրամ սպառած է։ Թոնքինի գրաւումը կրնայ ամբողջակի կամ մասնակի ըլլալ, զանազան պայմանաց ու ձեւերու ներքեւ, սակայն անհրաժեշտ է որ սկսուած գործն յառաջ տարուի եւ քուէարկուի նախարարութեան խնդրած վարկը ։

Զայս վճռելու պիտի կոչուի ահա ի մօտոյ Ֆրանսական Խորհրդարանն, որ կ'զբաղի այժմ երկրորդական խնդիրներով, երբ Ցանձնաժողովն աւարտէ զիւր դժուարին պաշտօն եւ իւր բազմադիմի քննութեանց արդիւնքը տեղեկագրէ Երեսփոխանական ժողովին ։

Վկայից ունկնդրութիւնն աւարտած լինելով արդէն, Յանձնաժողովը կ'զբաղի Տեղեկագրոյն պատրաստութեամբ զոր հաւանաբար կ'աւարտէ այսօր վաղը եւ կը կարծուի թէ Երեսփոխանական ժողովոյ մէջ Թոնքինի խնդրոյն վճռաբանութիւնն սկսի յառաջիկայ երկուշաբթի կամ երեքշաբթի ։

* * *

Սպանիա կը պահէ իւր երիտասարդ թագաւորի սուգն եւ կ'զբաղի իւր ներքին կացութեան խնդրովն, որ ամենախափուկ է արդարեւ ։ Սպանիոյ նման Ազգի մը համար՝ որ այնքան յեղափոխական տարրեր կը պարունակէ իւր մէջ, կարելի չէ կառավարուիլ հնգամեայ մանկան մը անուանական իշխանութեամբ եւ մանկամարդ թագուհւոյ մը տկար ձեռքերով, ու խորապէս չզգածուիլ ու չխորհիլ իւր վիճակի վրայ ։

Երբ ողբացեալ Ալֆոնս ԺԲ ի մարմինն Էսքուրիալի Դամբարանը կը տարուէր, ժողովրդեան ամեն դասակարգերը, զանազան զգացումներով համակեալ, կ'ըսէին թէ գուցէ Սպանիական Միապետութիւնը կը վերջանար այդ կեանքի հետ․ սակայն այս գուշակութիւն՝ որ ոմանց համար փափաք մ'էր եւ այլոց համար երկիւղ մը, չիրականանար դիւրաւ․ կրնայ լինիլ որ այլեւայլ կուսակցութիւնք գործեն ի թագըստեան, այլ ո՛չ մէկ կողմէ վտանգ չը յայտնուեցաւ դեռ, թէպէտ վայրկեանէ վայրկեան կ'սպասուի Քարլիստներու կամ Հանրապետականներու մէկ շարժման ։ Առաջնոյ գլուխը կը գտնուի, ինչպէս յայտնի է, Տօն Քարլօս՝ մօրեղբօրորդի հանգուցեալ թագաւորին, որ կուզէ Ալֆոնս ԺԲ․ի գահը բարձրանալ, իսկ վերջնոյ պետն է հռչակաւորն Ռուիզ Զօրիլլա՝ որ սպանիական հանրապետութիւնը վերահաստատել կը նկրտի ։ Այս երկու պետեր բարեբաղդաբար Մատրիտէ հեռու կը գտնուին այս պահուս ։ Եթէ կայ բան մը, որ զարդիւ ցոյց տայ Միապետութեան իրական օգուտներն ի Սպանիա, այդ ալ Ալֆոնս ԺԲ․ ի մետասանամեայ իշխանութիւնն է որ ցոյց տուաւ թէ Սպանիա՝ այդ բազմաչարչար ազգն, որ յոգնած սպառած էր յեղափոխութիւններէ եւ քաղաքային պատերազմներէ, որքա՜ն պէտք ունէր տեւական աշխարհավարութեան մը եւ ներքին բարեկարգութեանց ։

Ալֆոնս ԺԲ․ վարեց յուզեալ եւ ալեծուփ կեանք մը յորում անընդհատ միմեանց բաղխեցան բաղդի յաջողութիւնք եւ ձախողութիւնք ։ Հազիւ տասն տարեկան էր, երբ սպանիական Յեղափոխութիւնը գահընկէց ընելով Իզապել թագուհին, վտարեց զնա հայրենի հողէն եւ դեռահասն Ալֆոնսօ՝ իւր Վեհաշուք մօր հետ երկրէ երկիր, քաղաքէ քաղաք շրջեցաւ ։

Այս թափառայած կեանք տեւեց իբր վեց տարի ։ 1874ին, Մարթինէզ Քամբօզի զօրքերն՝ համապատասխանելով հանրային

զգացմանց, Թագաւոր հռչակեցին զնա եւ Մատրիտ մտան «Կեցցէ Ալֆոնսօ ԺԲ.» գոչելով։ Այդ Թուականին, Սպանիա պառակտեալ եւ խոնջեալ, կըղձար անդորր եւ ապահով կեանքի մը, ուստի եւ ցնծութեամբ ողջունեց Միապետութեան վերահաստատումն։ Թէեւ իւր իշխանութեան առաջին տարիներն յոյժ դժնդակ եղան, Քարլիստներու եւ Հանրապետականներու արիւնահեղ խռովութեանց պատճառաւ, սակայն երիտասարդ Թագաւորն աջակցութեամբ իւր անձնուէր բանակին, յաջողեցաւ զսպել այդ շարժումներն։

Ալֆոնսօ ԺԲ. ի օրով, երկիրը վայելեց գրեթէ կատարեալ անդորրութիւն եւ ապահովութիւն, զոր չէր գտած Ֆէրտինան Է. ի մահուանէն այսինքն իբր քառորդ դարէ ի վեր։ Քաղաքային պատերազմի դադարումն, հանրային վարկի բարձրացումը, վարչային բարենորոգումներ, բանակին կազմակերպութիւնն, ինչպէս եւ օտար տէրութեանց հետ յարաբերութեանց բարւոքումն, Ալֆոնսօ Թագաւորին յիշատակելի գործոց շարքը կը կազմեն։ Ո՞վ չյիշեր մանաւանդ այն վեհանձն ընթացք զոր ունեցաւ երիտասարդ վեհապետն, հնտախտի կոտորածներու ամեստոիկ օրերուն մէջ, հազուագիւտ անձնուիրութեամբ մը շրջելով վարակեալ վայրերն եւ անձամբ մխիթարելով աչաբեկ ժողովուրդն։

Եւ այժմ, երբ Տօն Քարլօսի կուսակիցք կը պատրաստուին զինեալ բանակ մը կազմել, երբ Ռիւիզ Զօրիլլա կ'երազէ նորահաստատ հանրապետութեան մը գեղեցիկ արշալոյսն, Մատրիտի մէջ Միապետական կուսակցութեան այլ և այլ բաժանմանց պատկանող խումբեր ձեռք ձեռքի կուտան երիտասարդ Թագաւորի դագաղին եւ մանուկ Թագուհւոյն գահուն շուրջն եւ պահ մը ի բաց Թողլով քաղաքական ինչ ինչ խնդրոց վրայ իրենց մէջ տիրող կարծեաց անհամաձայնութիւնները, կը խորհին միայն պահպանել իրաց հաստատեալ կացութեան հիմունքն, այն է «Սահմանադրական Օրինաւորութիւն» եւ ուժ տալ Նախարարութեան որ չ'շեղի այս սկզբունքէն։ Նախարարապետ Պ. Քանովաս՝ որ կը ներկայացնէր պահպանողական կուսակցութիւնը, հրաժարական տուաւ եւ նոյն իսկ նորա խորհրդով, Խնամակալ-Թագուհին Քրիստինէ հրաւիրեց զՊ. Սակաստա կազմել նոր Նախարարութիւն մը որ ունենայ իւր մէջ ազատական եւ յառաջդիմական կուսակցութեանց գլուխները։

Այսպէս կազմուեցաւ նոր Նախարարութիւնն որոյ օժանդակութեամբ երկիրը կը կառավարուի նոյեմբ. 15էն ի վեր, ձեռամբ Խնամակալ-Թագուհւոյն եւ մեծ յոյսեր կան որ այս խաղաղութիւն չվրդովի, գէթ առ ժամանակ մը եւ տարաբաղդն Սպանիա որ կը վայելէ ա՛յնքան համակրանք, իւր այժմեան կազմակերպութեամբ կարենայ դէմ դնել Հանրապետական, Քարլիստեան, կամ այլ ո՛ր եւ է կուսակցութեան փառասիրական Թեկնածութեանց։

ՔԱՂՈՒԱԾ

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ԼՐՈՑ

23—29 ՆՈՅԵՄԲԵՐ

ԱՐՏԱՔԻՆ

Անգլիոյ երեսփոխանական Ընտրութեանց ցարդ ծանուցեալ արդիւնքն է.

Ազատականք	331
Պահպանողականք	250
Բառնէլեան Իռլանտացիք	83
Գումար ցայժմ	664

(Մեծամասնութիւն Ազատականաց ի վերայ Պահպանողականաց՝ 81։ Մնացած ընտրութիւնք՝ 10։)

Ընտրութեանց վերջնական արդիւնքն հաւանօրէն սա պիտի լինի.

Ազատականք	333	Երեսփոխան
Պահպանողականք	251	»
Իռլանտացի Բառնէլեանք	85	»
Գումար	669	

* * *

ԴԻՏՈՂՈՒԹԻՒՆ. Ընտրելի Երեսփոխանաց Թիւը Թէեւ 674 է, բայց որով-

հետեւ մի քանի Երեսփոխանք մի քանի տեղերէ միանգամայն ընտրուած են, 674 աթոռոց համար առ այժմ 669 Երեսփոխանք պիտի լինին, մինչեւ որ, Խորհրդարանին առաջին նիստերուն մէջ, մէկէ աւելի շրջանակէ ընտրուած Երեսփոխանք հրաժարին միւս աթոռներէն, և նոր ընտրութիւնք հրամայուին։

Ընտրութեանց ընդհանուր արդիւնքն ուրեմն սա է թէ, Ազատականք հաւասար են Պահպանողականաց և Բառնէլեանց (այսինքն Իռլանտայի համար ինքնակառավարութիւն խնդրողաց) միացեալ թիւերուն. մինչ, նախորդ Խորհրդարանին մէջ, Ազատականք Պահպանողականաց և Բառնէլեանց միացեալ թիւերուն հաւասար լինելէ զատ, 47էն մինչեւ 50 քուէի առաւելութիւն մ'ունէին. այսինքն ամեն խնդիր կրնային որոշել, թէեւ իրենց դէմ միացեալ ունենային Պահպանողականներն ու Բառնէլեաններն, և շատ անգամ կ'ունենային։ Ազատականք հիմա չունին զայս վիճակ, թէեւ այս անգամ փոխանակ 3 միլիոնի 5 միլիոն ընտրողք մասնակցեցան Ընտրութեանց։ Այս պատճառաւ ասաւսիկ, 1885 ի ընտրութիւնք ծանուկէ պարտութիւն մ'են Ազատականաց համար, երկրորդական յաղթութիւն մ'են Պահպանողականաց համար և նշանաւոր յաղթութիւն մ'են Իռլանտացւոց համար միայն, որք այսուհետեւ աւելի քան երբեք աղդուագոյնս պիտի պահանջեն Իռլանտայի համար ինքնակառավարութիւն։

—Թայմզին Փարիզի Թղթակիցը կը հեռագրէ, դեկտ. 6ին.

«Անցեալ սեպտ. ին Աւստրիոյ արտաքին գործոց նախարար Քալնոքի կոմսին և ռուս դեսպան Լօպանոֆ իշխանին միջեւ գոյացեալ համաձայնութեամբ մը կը բացատրուի ամեն ինչ որ տեղի կ'ունենայ այժմ.— Ըստ այդ համաձայնութեան, եթէ Պուլկարք յաղթական ելնէին, Աւստրիա պիտի գրաւէր զՍերպիա, և եթէ Սերպք յաղթէին, Ռուսիա պիտի գրաւէր զՊուլկարիա։ Ռուսիա ապահով էր թէ Սերպք պիտի յաղթէին։ Այժմ Ռուսիա պատրուակ կը փնտռէ Պուլկարիա մտնելու համար։ Եթէ Անգլիա չընդդիմանայ Աւստրիոյ Սերպիա մտնելուն, Ռուսիա, Աւստրիոյ և Գերմանիոյ հետ համաձայնութեամբ, Պուլկարիա պիտի մտնէ։»

— Թայմզ, Սերպիոյ կուսակցութեանց արդի վիճակին վրայ հետեւեալ ծանօթութիւնները կը ստանայ արժանահաւատ աղբիւրէ.

«Սերպիոյ «Արմատականք» Համասլաւեաններ են և Ռուսիոյ յայտնի կուսակիցներ։ Ինքնակոչ «Ազատականք», որոց գլուխ է Պ. Ռիստիչ, ռուսասէր են երբ ընդդիմադիր կուսակցութիւն մը կը կազմեն. իսկ երբ պաշտօնի վրայ են, հայրենասիրութեան պարտաւորութեանց համեմատ մի կողմէ ուրիշ կողմ դառնալու հակամէտ։ «Յառաջդիմականք», որք այժմ կը կառավարեն զՍերպիա, Աւստրիոյ կողմն են։ Ներքին խնդրոց մէջ այս կուսակցութիւնք կը ներկայացնեն զանազան աստիճանի ազատամտութիւն։ Բայց կայ նաեւ չորրորդ կուսակցութիւն մը, որ անուամբ և էութեամբ պահպանողական, և որոյ ամենէն նշանաւոր անդամն է Պ. Մարինովիչ, սերպ դեսպանն ի Բարիզ։ Պ. Նիքոլա Քրիստիչ կ'անձնաւորէ «իշխանութեան ոյժ տալու» պահպանողական սկզբունքն, իւր ամենէն ազդեցիկ ձեւով։ Այս վերջին կուսակցութիւն բաղկացեալ է քաղաքագէտներէ և պաշտօնեայներէ որք ամեն բանէ առաջ «կառավարութեան մարդիկ» են և «բարեկարգութեան պաշտպան», ինչպէս կ'ըսուի Փրանսական բառով, իսկ արտաքին գործոց մէջ չէզոք գոյն մ'ունին։»

ՆԵՐՔԻՆ

Լէպլիպ եւ Կատպան էֆէնտիները վերադարձան Փիլիպէէն. իսկ Ճէվտէթ փաշայի առաքումն յետաձգուեցաւ առ այժմ։

Կայս. Կառավարութիւնը պաշտօն յանձնեց Մաճիտ փաշայի՝ Աղեքսանդր իշխանին մօտ երթալ եւ Սերպիոյ հետ զինադադարի կնքման համար միանալ ընդ նմա։

—Վերջին Թղթաբերով առնուած լը-
րագիրք կը պարունակեն Փիլիպէէ կարգ
մը հեռագրեր, որք կը պատմեն պուլ-
կարական Միութեան պահպանման ու
նուիրագործման համար Բումէլիցի ժո-
ղովրդեան կազմած ցոյցերն, և ըրած
դիմումները Մեծ Տէրութեանց ներկա-
յացուցիչներուն մօտ։

—Փիլիպէի մէջ ի պաշտպանութիւն
Միութեան գումարեալ ժողովն մը ի մէջ
այլոց յայտարարեր է թէ Արեւ. Բու-
մէլիի Նահանգն առեւէլ քան փոխուած հողոյ
զօրք զրկած լինելով Սերպիոյ սահմա-
նագլուխն, ո՛չ եւս կարէ վերադառնալ
ի նախկին վիճակ իրաց ։

ԱԶԳԱՅԻՆ

Նուվոյէ Աբաղրէնէի մասնաւոր Թղթակիցն
Էջմիածնէն Նոյեմբեր 10 հեռագրաւ կը հա-
ղորդէ Վեհ. Մակար Կաթողիկոսին Օծման
Հանդիսի հետեւեալ նկարագրութիւնն ․

ԷՋՄԻԱԾԻՆ, 10 Նոյեմբեր

«Երէկ իրիկուն, Վանքի միաբա-
«նութիւնն զգեստաւորուած, ժողովե-
«ցաւ Վեհարանի դրան առաջ, ուր ըն-
«դունելով զնորին Վեհափառութիւնն
«Ամպհովանւոյ ներքեւ, հանդիսաւոր
«գնացքով դէպի Մայր Եկեղեցին ուղ-
«ղուեցաւ ։ Էջմիածնայ Սեղանի առջեւ
«Վեհափառ կաթողիկոսի Սաղմոս կար-
«դաց, ապա սկսուեցաւ երեկոյեան
«ժամերգութիւնն և յետոյ առաւօտ-
«եան ժամերգութեան մի մասն ։ Այս
«առաւօտ եւս միեւնոյն կարգով եկե-
«ղեցի իջաւ ․ զգեցած ունէր Կաթողի-
«կոսական հանդիսաւոր պատմուճան ․
«երկու կողմէն կ՚երթային տասներկու
«եպիսկոպոսունք, նոյնպէս զգեստա-
«ւորեալ, որոց հետ միասին կատարեց
«արարողութիւնն ։ Պատարագի ժամա-
«նակ Վեհափառ Կաթողիկոսն հաւա-
«տարիմ ծառայութեան երդում ը-
«րաւ, յետոյ ծունդի վրայ եկաւ, ե-
«րեսը դէպի ժողովուրդն դարձուցած,
«և տասներկու եպիսկոպոսունք՝ շրջա-
«պատելով զնորին Վեհափառութիւնն,
«սկսան կարդալ սաղմոսներ ու աղօթք-
«ներ, ապա ձեռք դնելով Կաթողիկո-
«սի գլխին, եպիսկոպոսները միաբերան
«արտասանեցին աղօթք մը ․ Մարգա-
«րէութեանց և Առաքելոց գրքերէն
«այլ և այլ հատուածներն և Աւետա-
«րան կարդացուեցաւ ։ Յետ այսորիկ,
«Մկրտիչ Արքեպիսկոպոս վերցնելով Ս.
«Միւռոնով լի աղաւնակերպ սուրբ Ա-
«նօթն, մօտեցաւ Կաթողիկոսին երեք
«անգամ միւռոնեց նորա ճակատն
«Օծցի և սրբեսցի» երգելով ։ Ապա ա-
«մենքը կարգաւ մերձեցան ի համբոյր
«ճակատին օծեալ Կաթողիկոսին, յետ
«որոյ Կաթողիկոսը շարունակեց Պատա-
«րագի արարողութիւնը ։ Ժամերգու-
«թենէն յետոյ, Թափօրն հանդիսաւոր
«գնացքով ուղղուեցաւ դէպի Վեհա-
«րան, ուր Ն. Վեհափառութիւն բազ-
«մեցաւ կաթողիկոսական Գահի վրայ
«և ամենքը կարգաւ մօտեցան ի համ-
«բոյր աջոյ Ն. Վեհ. Սրբազնութեան ։

«Ռուս կառավարութեան ներկայա-
«ցուցիչ և գաղտնի խորհրդական Պ.
«Պրիբիլ ճառ մ՚արտասանեց և շնորհա-
«ւորեց Կաթողիկոսի բարձրանալն Ս.
«Գրիգորի գահի վրայ ․ Նմանօրինակ
«շնորհաւորութիւններ մատուցին նաեւ
«Երեւանի նահանգապետն, Երեւանի
«քաղաքագլուխն, Երեւանի քաղաքա-
«յին խորհուրդի անդամք և քաղաքա-
«յին, զինուորական, դատական և այլ
«իշխանութեանց ներկայացուցիչներն։

«Միաբանութեան սեղանատան մէջ
«պատրաստուած էր փառաւոր հաց-
«կերոյթ մը․ հրաւիրեալ էին բոլոր
«հանդիսականներն ու նշանաւոր հիւ-
«րերը։ Ճաշի վրայ, Վեհափառ Կաթո-
«ղիկոսն ազդու ճառ մ՚արտասանեց և
«բաժակ առաջարկեց Թագաւոր Կայ-
«սեր առողջութեան և երկարակեցու-
«թեան համար․ այս բաժակ ընդուն-
«ուեցաւ բուռն և երկարատեւ ուռա-
«ներով ։ Ապա գաղտնի խորհրդական
«Պրիբիլ, ի դիմաց Ռուսիոյ կառավարու-
«թեան բաժակ առաջարկեց Մակար
«Կաթողիկոսի կենաց, մաղթելով Նորին
«Վեհափառութեան առողջութիւն և
«բարօրութիւն։ Պրիբիլի այս բաժակ
«ընդունուեցաւ որոտընդոստ և անվեր-
ջանալի կեցցէներով։